

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΤΟΣ ΜΖ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1998

ΑΡΙΘ. 20

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος - Γ'. — Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χριστοδούλου, Ἐγκύκλιος 9: Λειτουργική Ἀνανέωσις. — Πρεσβυτ. Γερασίμου Ζαμπέλη, Ὁρθοδοξία: τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς. — Ἀλεξ. Μ. Σταυρόπουλου, Ἡ ἐνορία μας. — Μητροπ. Ζιμπάμπουε Μακαρίου, Χριστούγεννα καὶ Ἱεραποστολή. — Ἰω. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. — Κων. Π. Παπαθανασίου, Ἡ ἀκοσμία τοῦ κόσμου. — Πόπης Χαλκιά - Στεφάνου, Ἅγιος Νεομάρτυρας Γεώργιος, ὁ Χιοπολίτης.

«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ»

Δεκαπενθήμερο Περιοδικό

Ἰω. Γενναδίου 14, 115 21 Ἀθῆναι
Τηλ. καὶ Fax 7218308

Ἐκδότης - Διευθυντής
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Ὁμότ. Καθηγ. Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου
τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας

Προϊστάμενος
Σωκρ. Μαυρογόνατος. Τηλ. 72.10.734.

Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος

Γ'

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος διδάσκει ὅλες τὶς χριστιανικὲς γενεὲς μὲ τὴν περιλαμβανομένη μέσα στὸν Κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης Καθολικὴ Ἐπιστολή του, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διαμορφώθηκε περὶ τὸ ἔτος 45 μ.Χ. Ἡ διαμόρφωσις αὐτὴ ἐγένετο πιθανῶς μὲ συνένωσι περιλήψεων ἢ ἀποσπασμάτων ὁμιλιῶν, τὶς ὁποῖες εἶχεν ἀπευθύνει ἀρχικῶς στοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὺς τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἔκρινε σκόπιμον ὡς πνευματικὸς ἡγέτης, ποὺ εἶχε κύρος καὶ ἀναγνωρισμένην αὐθεντία, νὰ τὶς γνωστοποιήσῃ πρωτίτως καὶ κατ' ἄμμεσον τρόπον «ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ» (Ἰακ. α' 1), δηλαδὴ πρὸς ὅσους ἀπὸ τὶς δώδεκα φυλὲς τοῦ Ἰσραὴλ πίστευσαν στὸν Χριστὸ καὶ εἶναι διεσπαρμένοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἐμμέσως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι, ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἔχει τονισθῇ, ἀνήκουν στὸν νέο Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει κέντρον καὶ πατρίδα τὸν οὐρανὸ καὶ ὁ ὁποῖος στὸν κόσμον τοῦτο εἶναι πάροικος, μακρὰν τῆς πατρίδος του καὶ σὲ διασπορὰ (Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους καὶ τὰς ἐπτὰ Καθολικὰς, Ἀθῆναι 1941, σ. 179).

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, ἡ ὁποία ἀπὸ ἀποψι περιεχομένου ἔχει ἔκδηλα ἰουδαϊκὰ στοιχεῖα (λ.χ. συχνὲς ἀναφορὲς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, στοὺς προφῆτες γενικῶς, στὸν Ἰώβ, στὸν προφῆτη Ἠλία, στοὺς Ψαλμοὺς, στὴν σοφιολογικὴ γραμματεία), εἶναι χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τοῦ κυριαρχοῦντος μέσα στὴν Καινὴ Διαθήκη εἰδολογικοῦ ἢ μορφολογικοῦ ἐξελληνισμοῦ. Οἱ ἀναπόφευκτοι στὸν Ἰουδαῖο συγγραφέα Ἰακώβο ἑβραϊσμοὶ μὲ τὸν παραλληλισμὸ τῶν μελῶν καὶ τὴν ἀποφθεγματικὴ μορφή τῶν διατυπώσεων δὲν ἀποκρύπτουν μορφολογικὲς ἐλληνιστικὲς ἐπιδράσεις, ποὺ εἶναι ἔκδηλες στὸ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἔχει στοιχεῖα τῆς ἐλληνιστικῆς «διατριβῆς» καὶ ρητορείας καὶ διακρίνεται γιὰ τὴν κομψὴ καὶ λογία ἐλληνικὴ γλῶσσα (πρβλ. Σάββα Ἀγουρίδου, Ἡ Ἐπιστολὴ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου: Ὁρθοκ. καὶ Ἠθ. Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. 6, Ἀθῆναι, 1965, στ. 627).

Ἄς ἐπιτραπῇ μὲ μικρὴ παρέκβασιν: Ἡ ἐξελληνισμένη μορφή τῆς ἐπιστολῆς, — ποὺ ὀφείλεται εἴτε σὲ ἐλληνιστικὴ ἐπιμόρφωσι τοῦ ἁγίου Ἰακώβου μέσα στὴν ἐξελληνισμένη πολιτιστικῶς Παλαιστίνη, εἴτε πιθανώτερον στὴ χρησιμοποίησιν

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ὑπ' ἀριθμ. 9

Λειτουργικὴ Ἀνανέωσις*

Ἀγαπητοί μου Ἀδελφοί καὶ Πατέρες,

Ἡ ἀνάγκη λειτουργικῆς ἀνανέωσης ἔχει ἀπὸ καιρὸ ἐπισημανθεῖ καὶ προβληματίζει ἤδη τοὺς ἀρμοδίους, ποὺ μελετοῦν τρόπους βιωματικῆς συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στὴ δημόσια λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ ἐκλείψει βαθμηδὸν τὸ θλιβερὸ ἐκείνο φαινόμενο κατὰ τὸ ὁποῖον πολλοὶ πιστοὶ μας ἀγνοοῦν βασικὰ στοιχεῖα λειτουργικῆς ἀγωγῆς, καὶ οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τούτου ἀπλῶς «παρακολουθοῦν» ἀλλὰ δὲν «συμ-

μετέχουν» ὀρθῶς στὰ λειτουργικὰ δρώμενα. Γιὰ τὴν κατάσταση αὐτὴ ὄχι μικρὴ εὐθύνη βαρύνει ἐμᾶς, τοὺς ποιμένας τοῦ λαοῦ, ποὺ ἀνεχθήκαμε, ἂν δὲν ὑποθάλαμε, τὴ δημιουργία μιᾶς τέτοιας καταστάσεως. Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ μας εἶναι δυσχερὲς καὶ ἀπαιτεῖ υἱοθέτηση ὀρθῶν ἐπιλογῶν στὶς εἰσαγόμενες ρυθμίσεις, ἔγκρισή των ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο καὶ συνετὴ ἐφαρμογή. Τοῦτο δὲ πρὸς ἀποφυγὴν ζημίας στὴν Ἐκκλησία καὶ στὶς ψυχὲς τῶν εὐσεβῶν ἀνθρώπων. Ὡστόσο τὸ πρόβλημα ὑπάρχει καὶ δεῖται ἀντιμετωπίσεως. Τὸ ἐρώτημα «**Τί πρέπει νὰ γίνῃ ὥστε ἡ ὀρθόδοξη λειτουργία νὰ καταστῇ περισσότερο προσιτὴ στοὺς πιστοὺς**» ἐπαναλαμβάνεται τελευταῖα σὲ συχνότερους ρυθμούς, ἐνῶ κατατίθενται σὲ ἄρθρα καὶ μελέτες θέσεις καὶ ἀπό-

* Ἡ Ἐγκύκλιος ἀπευθύνθηκε πρὸς τοὺς Θεοφιλεστάτους Βοηθοὺς Ἐπισκόπους, τοὺς πανοσιολ. Ἱεροκήρυκας, τοὺς πανοσιολ. Ἱγουμενοὺς καὶ τὰς ὁσιωτάτας Γεροντίσας, τοὺς πανοσιολ. καὶ αἰδεσιμ. Περιφερειακοὺς Συντονιστάς, τοὺς πανοσιολ. καὶ αἰδεσιμ. Ἐφημερίους καὶ Διακόνους καὶ τοὺς κ.κ. Ἱεροψάλτας τῶν ἱ. ναῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

ἀπὸ αὐτὸν ἐλληνομαθοὺς γραμματέως, — εἶναι χαρακτηριστικὸ παράδειγμα γιὰ τὸ ὅτι ὁ πρωταρχικὸς Χριστιανισμὸς τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν ἀναπτύχθηκε ἐπὶ ἐξελληνισμένου Ἰουδαϊκοῦ ἐδάφους μὲ πρόσληψι ἐλληνιστικῶν μορφολογικῶν στοιχείων, ἀλλ' ἄνευ συγκριτιστικῶν συμβιβάσεων, ἄνευ ἀπωλείας τῆς Χριστοκεντρικῆς πρωτοτυπίας τοῦ θεοῦ περιεχομένου του καὶ ἄνευ προσοικειώσεως μιστῶν εἰδωλολατρικῶν δοξασιῶν, γιὰ τὴν ὁποία προσοικειώσι ὁμιλοῦν, ὡς μὴ ὦφελεν, ὁ R. Bultmann, μαθητὴς του καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς λεγομένης «θρησκειολογικῆς σχολῆς», συγχέοντες τὴς ἐννοίες τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου. Ὁ ἀρχέγονος Χριστιανισμὸς προσέλαβεν ἀναμφιβόλως μερικὰ ἐξωτερικὰ εἰδολογικὰ ἐλληνιστικὰ στοιχεῖα καὶ ἰδίως τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ γίνῃ ἐλκυστικώτερο καὶ πειστικώτερο τὸ μήνυμά του ὄχι μόνον στοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ζοῦσαν σὲ ἐλληνιστικὴ πολιτιστικὴ ἀτμόσφαιρα, ἀλλὰ καὶ στοὺς εἰδωλολάτρες. Συνέβη δηλαδὴ καὶ στοὺς Χριστιανούς ὅτι εἶχε συμβῇ σὲ πλείστους Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι μέσα στὸ ἐλληνιστικὸ περιβάλλον δὲν ἔχασαν τὴν συνείδησι τῆς ταυτότητός των, ἀλλὰ τὴν διετήρησαν, ὅπως βλέπομε λ.χ. στὸ γεγονός τῆς μεταφράσεως τῆς Π.Δ. ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἢ στὰ κείμενα τοῦ Qumran, ἢ στὴν Ἰουδαϊκὴ ἀποκαλυπτικὴ

φιλολογία ἢ στὸν Φίλωνα τὸν Ἀλεξανδρέα. Ἀπὸ ἄποψι περιεχομένου πίστεως τὰ τυχόν συγκριτιστικὰ φαινόμενα ἀφοροῦν κατὰ τὸ πλεῖστον στὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδωλολατρῶν, ποὺ ἐλκύονταν ἀπὸ τὸν χρησιμοποιοῦντα ἐλληνικὰ ἐκφραστικὰ μέσα Ἰουδαϊσμὸ ἢ Χριστιανισμό, καὶ ἐλάχιστα στοὺς Ἰουδαίους ἢ στοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἢ ἐξ ἐθνῶν Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα ἔμεναν ἀμετακίνητοι στὴν πίστι τους.

Ἄς ἐπανέλθωμε τώρα στὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Τὸ περιεχόμενό της ἀναφέρεται ὄχι σὲ θεωρητικὰ ζητήματα τῆς γνωστῆς στοὺς παραλήπτες τῆς ἐπιστολῆς Χριστολογίας ἢ Σωτηριολογίας, ἀλλὰ, ὑπενθυμίζοντας ἀπλῶς τὴς ἐσχατολογικῆς προσδοκίας τῶν πρώτων Χριστιανῶν γιὰ τὸ «ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἤγγικεν» (Ἰακ. δ' 8), προβάλλει τὴ δεοντολογία διαφόρων πτυχῶν τῆς πρακτικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν. Οἱ δεοντολογικῆς αὐτὲς ὑποδείξεις, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ζητήματα, ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴς χριστιανικῆς κοινότητες, ἀποτελοῦν ἀληθινὰ διαμάντια προβολῆς τῆς χριστιανικῆς βιοθεωρίας. Ἐπιβάλλεται στὴ συνέχεια νὰ ἐπισημανθοῦν ἰδιαίτερος μερικὰ ἀπὸ τὰ διαμάντια τῆς παραινετικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου.

ψεις, που δείχνουν ότι υπάρχει συνεχώς αυξανόμενο σχετικό ενδιαφέρον, που καλύπτει τον λειτουργικό τομέα. Βέβαια κάθε φορά που δημιουργείται κάποιο άρθρο ή κάποια μελέτη για τη λειτουργική ανανέωση, προκαλείται αλυσιδωτή αντίδραση, έπειδή άλλοι συμφωνούν και άλλοι διαφωνούν με τα προτεινόμενα μέτρα. Γι' αυτό και θα πρέπει κάθε σοβαρή αλλαγή στον τομέα αυτόν να γίνεται με μεγάλη περισειψη και έπειτα από ένδελεχή μελέτη κάθε πτυχής της, ώστε να αποφευχθούν ανεπιθύμητες αντιδράσεις και παρανοήσεις. Και βέβαια κάθε τέτοια σοβαρή προσπάθεια επιβάλλεται να έχει την έγκριση της ανώτατης εκκλησιαστικής Αρχής, δηλ. της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας, που θα ζυγίσει με σφαιρόσφαινα τα πράγματα και θα προχωρήσει με συνετά βήματα στην καθιέρωση ανανεωμένων τρόπων προσφοράς της θείας λατρείας μας, αποβλέποντας στη διευκόλυνση της συμμετοχής σ' αυτήν όλων των πιστών και μάλιστα των νέων. Γιατί όταν λέμε «λειτουργική ανανέωση» εννοούμε δύο τινά. Πρώτον μὲν την ουσιαστική και αυθεντική τήρηση της παραδοσιακής μας λειτουργικής τάξεως και δεύτερον την διευκόλυνση της ουσιαστικής συμμετοχής στη θ. λατρεία μας περισσότερων πιστών.

Ὡστόσο οί ὁρθές αὐτὲς ἐπισημάνσεις μας δὲν μᾶς ἐμποδίζουν στὴν ἀπὸ τώρα λήψη ὠριμένων πρώτων καὶ ἡπίων μέτρων, πού ἐνῶ δὲν συνιστοῦν οὔτε «μεταρρυθμίσεις», οὔτε «νεωτερισμούς», ἐν τούτοις συμβάλλουν στὴν ἀριότερη καὶ συμφωνότερη μὲ τὴν παράδοσή μας προσφορὰ τῆς θ. λατρείας καὶ διὰ τῆς θ. Λειτουργίας. Πρόκειται μὲ ἄλλα λόγια γιὰ μέτρα ἐπιστροφῆς στὶς παραδοσιακές μας λειτουργικὲς ρίζες, ἀπὸ τίς ὁποῖες μᾶς ἀπέκοψε ἡ στὴ νεώτερη Ἱστορία μας ἀποδεδειγμένη εἰσέλαση ξένων προτύπων, πού ἔγιναν ἀβιάστως δεκτὰ καὶ ἐπεκράτησαν σὲ βάρος τῆς ἀρχικῆς παραδοσιακῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας. Ἡ λήψη ἐπομένως τῶν μέτρων αὐτῶν ἀνάγεται στὴν ρυθμιστικὴ ἀρμοδιότητα τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου, καὶ ἐξυπηρετοῦν τὴν λειτουργικὴ μας ἀνανέωση. Ἱερεῖς πού τελοῦν τὰ Μυστήρια καὶ πάντα τὰ τῆς λατρείας μας μὲ προχειρότητα ἢ μὲ ἀσχετοσύνην καὶ πιστοὶ πού ἐκκλησιάζονται μὲν ἀπλῶς «παρακολουθοῦντες» καὶ ὄχι «συμμετέχοντες» στὰ λειτουργικά μας δρώμενα, δὲν προσφέρουν τὰ ἐχέγγυα βιώσεως συνεποῦς πρὸς τὴν ιδιότητά των λειτουργικῆς ζωῆς.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλά-

βετε τὸ ἔργο μιᾶς συστηματικῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τῶν ἐνοριτῶν σας, καὶ τῶν ἐκκλησιαζομένων στοὺς ἰ. ναοὺς σας γενικὰ πιστῶν, διδάσκοντες αὐτοὺς θεωρητικῶς καὶ καθοδηγοῦντες αὐτοὺς πρακτικῶς στὴν υἱοθέτηση νέων τρόπων συμμετοχῆς των στὴ θ. λατρεία, πού θὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν περισσότερη εὐλογία καὶ χάρη. Ταυτόχρονα τοῦτο σημαίνει ὅτι θὰ πρέπει καὶ οἱ ἱερεῖς μας, σεῖς ὅλοι, νὰ συνειδητοποιήσετε τὴν ἀνάγκη συμμορφώσεώς σας πρὸς λειτουργικὰ πρότυπα καὶ ἔθη πού εὐρίσκονται πῶς κοντὰ πρὸς τὴν παράδοσή μας καὶ τίς ὁρθόδοξες ρίζες μας. Εἶναι λυπηρὸ τὸ νὰ ὑπάρχουν ἱερεῖς, ἔστω καὶ ἐλάχιστοι, πού δὲν ἀποδίδουν στὴ θ. λατρεία τὴ δέουσα προσοχή, καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἱεουργοῦν τὰ θεῖα καὶ ἱερά. Εἶναι δὲ ἀπαράδεκτη ἡ ἀντίληψη μερικῶν ὅτι ἤδη αὐτὰ εἶναι δευτερεύοντα θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα τάχα δὲν καταδέχονται νὰ ἀσχοληθοῦν. Ἄν ἡ θ. λατρεία καὶ ὁ τρόπος προσφοράς της εἶναι θέμα δευτερεύον, τότε ποῖο θέμα εἶναι πρωτεύον; Λυποῦμαι, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω στοὺς κληρικούς μας αὐτοὺς ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀποδοκιμάζει: «Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ἀμελῶς» (Ἱερ. 31,10), καθὼς καὶ τὴν ἀποστολικὴν ρῆση: «Πάντα εὐσημιόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω» (Α' Κορ. 14,10).

Ἀπὸ τῶν σκέψεων λοιπὸν αὐτῶν ἀφορμώμενος, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς καταστήσω κοινωνοὺς μερικῶν ἀποφάσεών μου, πού σχετίζονται μὲ τὴν λειτουργικὴν ἀνανέωσιν καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ συμβάλετε στὴν ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων πού σᾶς εἰσηγοῦμαι. Πρόκειται γιὰ μιὰ πρώτη δέσμη μέτρων πού σᾶς εἰσηγοῦμαι, καὶ τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἀσφαλῶς συμπλήρωση γιὰ νὰ ὁλοκληρωθοῦν. Προσεχῶς ἐλπίζω νὰ ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ σᾶς καταστήσω κοινωνοὺς καὶ ἄλλης σχετικῆς δέσμης. Σᾶς τὴν ἐμπιστεύομαι τώρα, ἐπειδὴ εἶναι αὐτονόητο ὅτι χωρὶς τὴ δική σας συμβολὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ νὰ στηριχθεῖ καμμία πρωτοβουλία τέτοιας μορφῆς, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὴ δική σας βοήθεια, δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἐπιχειρήσω τίποτε σὲ κανένα τομέα. Ἄν τὸ ἐπιχειρῶ εἶναι διότι ἔχω τὴν αἴσθησιν ὅτι ἀπευθύνομαι πρὸς φιλότιμους καὶ ἐντιμους λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου, πού ποθοῦν τὴν σωτηρίαν ψυχῶν καὶ ἐργάζονται μὲ ζήλο γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ τοῦ στόχου.

1. Πρώτος καὶ βασικὸς συντελεστής τῆς λειτουργικῆς ἀνανεώσεως εἶναι, ὅπως εἶναι φυσικόν, ὁ λειτουργὸς ἱερεὺς. Ὁ λειτουργὸς μεταδί-

δει, με τὸν τρόπο πὺ λειτουργεῖ, τὸ ἥθος τῆς θ. λατρείας καὶ ἐλκύει τὸν πιστὸ πρὸς τὴν σφαῖρα τῆς πνευματικότητος. Ἰερεὺς πὺ λειτουργεῖ πρὸς ἐπίδειξιν φωνῆς ἢ πρὸς κενοδοξίαν, στερούμενος σεμνότητος καὶ εὐλαβείας εἶναι ὅ,τι χειρότερο γιὰ τὴν λειτουργικὴ ἀναγέννηση. Μέσα στὴ θ. λατρεία καὶ ἡ παραμικρότερη λεπτομέρεια ἔχει ἀξίαν. Πὺς περπατᾷ ὁ ἱερεὺς, πὺς ὁμιλεῖ, πὺς ἐκφωνεῖ, πὺς προσεύχεται ὁ ἴδιος, πὺς παρατηρεῖ καὶ πὺς κάθεται. Ὅλα παίζουν κάποιο ρόλο. Ὁ λαὸς παρακολουθεῖ καὶ τὶς παραμικρότερες κινήσεις καὶ κρίνει. Κανεῖς ποτε λειτουργὸς πὺ γελᾷ, πὺ ἐλέγχει μεγαλοφῶνως, πὺ διακόπτει τὴν προσευχή του γιὰ νὰ δώσει ὁδηγίες, πὺ δείχνει ὅτι κάνει τὴ δουλειά του ὡς ἀγγαρεία μᾶλλον παρὰ ὡς προσευχή, δὲν ὠφέλησε καὶ δὲν ἀνέβασε πνευματικὰ τὸ λαό. Ὁ λαὸς ἀρέσκειται νὰ ἐκκλησιάζεται ἐκεῖ ὅπου ὁ λειτουργὸς δείχνει ὅτι προσεύχεται πρῶτα ὁ ἴδιος στὴ διάρκεια τῆς θ. λειτουργίας. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει ἐδῶ χρόνος καὶ χρόνος γιὰ νὰ σᾶς πῶ περισσότερα. Ἀλλὰ — προσέξτε — φωνὲς διάτορες, ἀμανέδες, κινήσεις ἀνευ λόγου, παρατηρήσεις ἄκαιρες, βήματα ἐπιπροχάδην, διέλευση πρὸ τῆς Ἀγ. Τραπέζης ἀδεῶς, εἴσοδος βιαστικὴ στὸ Ἀγ. Βῆμα χωρὶς συναίσθηση, συμπεριφορὰ ἀδιάκριτη κ.λπ., ἀπὸ μέρους τοῦ λειτουργοῦ, ὅλα αὐτὰ συμβάλλουν στὴ διολίσθηση τῆς θ. λατρείας σὲ μιὰ ἐκκοσμιευμένη ὑπόθεση ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπουσιάζει τὸ στοιχεῖο τῆς ἱερότητος, τῆς ἀγιότητος, τοῦ μυστηρίου.

2. Τὸ δεύτερο ζήτημα πὺ πρέπει νὰ θέσουμε εἶναι ὁ τρόπος ἐκφορᾶς τῶν εὐχῶν τῆς Θ. Λειτουργίας. Γνωρίζετε ἀσφαλῶς τὴν διχογνωμία πὺ ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸ ἐὰν οἱ εὐχὲς πρέπει νὰ ἀποδίδονται «μυστικῶς» ἢ «χαμηλοφῶνως». Τὸ ζήτημα ἀνήκει στοὺς εἰδικοὺς λειτουργιολόγους. Προσφάτως ὁ καθηγητὴς κ. Ἰω. Φουντούλης σὲ συνέχειες ἄρθρων του στὸν «Ἐφημέριο» ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα οἱ εὐχὲς ὅλες ἐλέγοντο ἐκφῶνως. Δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἐνδειξίς «μυστικῶς». Τοῦτο ἐπεκράτησε μεταγενεστέρως. Ἐρευνῶν τὸν λόγον αὐτῆς τῆς ἐπικρατήσεως, ἡ ὁποία δημιουργεῖ πολλὰ προβλήματα, ὡς λ.χ. τὸ «ξεκάρφωτο» σχῆμα τῶν ἐκφωνήσεων «Ὅτι πρέπει...» πὺ ἀποτελοῦν συνέχειαν καὶ κατάληξιν κάποιας ἄλλης φράσεως πὺ δὲν ἀκούεται σήμερα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, με ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ἀντιλαμβάνονται πλήρως τὴν ἔννοιαν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀρχαιόθεν ὅλες οἱ εὐχὲς ἐλέγοντο ἐκφῶνως ἀπὸ τὸν λειτουργὸν ἱερέα, ὁ

ὁποῖος ὅμως, ὡσὰκις τὶς ἀπήγγελλεν ἱστάμενος ἐνώπιον τοῦ Θυσιαστηρίου με ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὸν λαόν, δὲν ἤκουετο εὐκρινῶς ἀπὸ αὐτὸν εἴτε διότι εἶχεν ἰσχνὴν φωνήν, εἴτε διότι ἡ φωνή του δὲν ἤκουετο καλὰ ἐνεκα ἀποστάσεως καὶ μὴ ὑπάρξεως μεγαφῶνων. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ καθιερωθῇ πλέον νὰ διαβάζονται οἱ εὐχὲς μυστικῶς ἐνώπιον τῆς Ἀγ. Τραπέζης. Ἐντύπωσιν μάλιστα προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλες οἱ ἄλλες εὐχὲς τῆς Θ. Λειτουργίας πὺ λέγονται ἀπὸ τὸν ἱερέα με μέτωπον πρὸς τὸν λαόν, λέγονται ἐκφῶνως, π.χ. ἡ ὁπισθάμβωνος.

Μελετήσας παλαιόθεν τὸ ζήτημα κατέληξα εἰς μίαν μέσην ὁδόν. Οἱ εὐχὲς πρέπει νὰ ἀναγινώσκονται ἀπὸ τὸν ἱερέα εἰς ἐπήκοον πρῶτα τῶν συλλειτουργῶν καὶ ἔπειτα τῶν πιστῶν, πὺ μποροῦν νὰ τὶς παρακολουθοῦν με τὴν βοήθειαν τῶν μικροφῶνων τῆς Ἀγ. Τραπέζης ἀλλὰ καὶ τῶν εἰδικῶν Ἐγκολπίων τῆς Θ. Λειτουργίας. Οὐσιαστικὰ βέβαια πρόκειται γιὰ τὶς δύο μεγάλες εὐχὲς τῆς Ἀναφορᾶς. Ἀρχίζει λοιπὸν ὁ λειτουργὸς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πρώτης εὐθὺς μετὰ τὸ «Ἄξιον καὶ δίκαιον» καὶ ταυτοχρόνως με τὸν ἱεροψάλτην. Ὅταν ὁ ἱεροψάλτης ὀλοκληρώσει τὸ ψάσμα «Ἄξιον καὶ δίκαιον» καὶ σταματήσει, τότε ὁ ἤδη ἀναγινώσκων τὴν εὐχὴν ἱερεὺς ὑψώνει λίγο τὸν τόνον τῆς φωνῆς του καὶ ὀλοκληρῶνει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εὐχῆς ἐν μέσῳ ὑποβλητικῆς σιγῆς καὶ κατανύξεως. Τὸ αὐτὸ πράττει καὶ μετὰ τὸ «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος...» καίτοι ἐδῶ τὸ μήκος τῆς μελωδίας καλύπτει σχεδὸν ὅλην τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εὐχῆς, ἡ ὁποία ὡστόσον διὰ τῶν μεγαφῶνων γίνεται ἀντιληπτὴ. Τὶς ὑπόλοιπες εὐχὲς τῆς Θ. Λειτουργίας ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει πάντοτε χαμηλοφῶνως, ἐλαφρῶς ἀκουόμενος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Εἰς αὐτὸν δὲ ἐναπόκειται νὰ φροντίσει ὥστε ἡ εὐχὴ εὐκρινῶς ἀναγινωσκομένη νὰ γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὸν λαόν.

3. Τρίτον κατὰ σειράν εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἀπὸ κοινοῦ ὑφ' ὅλων ἀπαγγελίας τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως» καὶ τοῦ «Πάτερ ἡμῶν». Στὴν ἐλληνικὴ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς γνωρίζετε, τὰ δύο αὐτὰ βασικὰ κείμενα, ἀπαγγέλλονται (δὲν ψάλλονται). Ἡ ἀπαγγελία τῶν γίνεται ἀπὸ ἑνα τῶν ἱεροψαλτῶν. Θὰ ἦταν σχετικὰ εὐκολο νὰ ἀπαγγέλλει αὐτὰ ὁ λαός, με τὴν ἐποπτεῖαν εἴτε τοῦ διακόνου (ἐὰν ὑπάρχει) εἴτε τοῦ ἱεροψάλτου, μιᾶς καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκείνη τὴν ὥρα εἶναι ἀπασχολημένος στὴν Ἀγ. Τράπεζα. Με τὸν τρόπο αὐτὸ προσφέρεται στὸ ἐκκλησιαστικὸν μιὰ δυνατότητα πὺ οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς του στὴ Θ. Λειτουργία.

4. Ἀκολουθεῖ τὸ θέμα τῆς ὁρθῆς ἀπαγγελίας τοῦ Ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος. Κατ' ἀρχὴν λεκτέον ὅτι τὸν «Ἀπόστολον» δεόν νὰ ἀπαγγέλλει ἓνα εἰδικῶς ἐκπαιδευμένο πρόσωπο — ὥστε νὰ ἀποδίδεται εὐκρινῶς τὸ νόημα τοῦ ἱεροῦ κειμένου — τὸ ὁποῖο παραλαμβάνει τὸ βιβλίον ἀπὸ τὰ χεῖρια τοῦ λειτουργοῦ ἱερέως ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης, καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐμμελοῦς ἀπαγγελίας τὸ παραδίδει εἰς αὐτόν. Μερικοὶ τῶν ἱεροψαλτῶν θυσιάξουν δυστυχῶς στὸ ἐπιτηδευμένο μέλος τὴν ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Ἀποστολικοῦ κειμένου. Τὰ κείμενα τῶν «Ἀποστόλων» εἶναι κατὰ κανόνα δυσνόητα γιὰ τοὺς πολλούς, τὰ πράγμα χειροτερεύει ἐξ αἰτίας τοῦ τρόπου προσφορᾶς των ἀπὸ τοὺς ἱεροψάλτες. Κατὰ τὴν παράδοσίν μας τὰ κείμενα αὐτὰ ἀποδίδονται μὲ μίαν ἐμμελῆ ἀπαγγελίαν. Τοῦτο σημαίνει κατὰ βάσιν ἀπαγγελίαν, δηλ. διάβασμα, ἀλλὰ μὲ μία ἐλαφρὰ μελωδικὴ γραμμὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διασώζεται τὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενό των. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν ἄμεσα μέτρα γιὰ τὴν παγίωση αὐτοῦ τοῦ συστήματος. Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω ὅτι πρέπει νὰ ἐπιλέξετε τὸν κατάλληλον ἀναγνώστη πού θὰ λέγει τὸν «Ἀπόστολον». Αὐτὸς πρέπει νὰ ἔχει σωστὴ ἄρθρωση, νὰ γνωρίζει γράμματα γιὰ νὰ τηρεῖ τὰ σημεῖα στίξεως, νὰ ἔχει ὀρθοφωνία καὶ νὰ σέβεται τὴ θέσιν του. Πρέπει ὁ τρόπος τῆς ἀποδόσεως νὰ διευκολύνει τοὺς ἐκκλησιαζομένους στὴν κατανόηση τῶν λέξεων καὶ τῶν ἐννοιῶν. Πρέπει νὰ περικοποῦν ἀμέσως περιτέχνα καὶ ἐπιτηδευμένα μελωδικὰ ἀκούσματα πού σκοποῦν στὴν προβολὴ τῶν μουσικῶν δεξιοτήτων τοῦ ἀπαγγέλλοντος. Καὶ νὰ υἱοθετηθοῦν ἀπλὲς καὶ λιτὲς μελωδικὲς γραμμές. Ἡ οὐσία μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ ὄχι τόσο ὁ τύπος. Ἐπίσης ὁ «Ἀπόστολος» ἀναγινώσκεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ Σωλέα καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ψαλτήρι, καὶ πάντοτε ἀπὸ ἀναγνώστην φέροντα ράσον.

5. Ἡ ἐκφώνηση τῶν Κατηχουμένων. Πολλοὶ ἱερεῖς παραλείπουν τὰ Κατηχούμενα, ἄλλοι τὰ λέγουν μυστικῶς. Ὁ λαὸς τὰ ἀγνοεῖ. Πρέπει νὰ ἐπανέλθουν. Εἶναι μέρος τῆς Θ. Λειτουργίας. Τὰ περιέκοψαν μερικοὶ αὐθαιρέτως ὡς δήθεν περιττά. Σήμερον ὅμως ἔχομεν Κατηχούμενους μεγάλους καὶ ἐδῶ καὶ στίς χώρες τῆς ἱεραποστολῆς. Ἀξίζει νὰ προσευχόμεσθε καὶ γι' αὐτούς. Ἄλλωστε «κρατοῦν» περὶ 4-5 λεπτὰ τῆς ὥρας.

6. Ἐπεὶ τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου Μεταλήψεως τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης. Σὲ

ὠρισμένες περιπτώσεις οἱ ἱερεῖς, ἐπεὶδὴ βιάζονται νὰ τελειώσουν τὴ Θ. Λειτουργία, ἀπαγγέλλουν ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης τὸ «Μετὰ φόβου...» καὶ ἀμέσως, χωρὶς νὰ μεταλάβουν τοὺς προσερχομένους, λέγουν τὸ «Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου...» καὶ παραπέμπουν τοὺς μέλλοντας νὰ κοινωνήσουν στὴ βόρεια Πύλιν τοῦ Ἱεροῦ. Πρόκειται γιὰ προκλητικὴ καὶ βάνανυση παραβίαση τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα τῆς Θ. Λειτουργίας, ἡ ὁποία ὅλη προσφέρεται ἀκριβῶς γι' αὐτὴ τὴ στιγμή, τὴ στιγμή τῆς Θ. Κοινωνίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ κεντρικὸ σημεῖο τῆς. Καὶ ὅμως, τὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ παραθεωροῦμε καὶ τὸ ὑποβαθμίζουμε, ἀφήνοντας νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἡ κακὴ αὐτὴ συνήθεια πρέπει ἀμέσως νὰ κοπεῖ. Οἱ πιστοὶ θὰ κοινωνοῦν στὴν ὥρα πού πρέπει καὶ στὸ χωρὸ πού πρέπει. Παρέκκλισις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ δικαιολογεῖται μόνο στίς μεγάλες Ἑορτὲς ὅπου οἱ προσερχόμενοι εἶναι πολλοί, ὁπότε ἡ Κοινωνία γίνεται ἀπὸ πολλὰ Ἅγια Ποτήρια σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ ἱ. ναοῦ, ἀλλὰ πάντως καὶ ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλιν. Ποτὲ ἄλλοτε.

7. Εἶναι καὶ τὸ ζήτημα προμηθείας εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους Ἐγκολπίων τῆς Θ. Λειτουργίας. Καλὸν θὰ ἦτο ἐὰν ὁ ἱ. ναὸς ἐπρομηθεύετο ἱκανὸν ἀριθμὸν Ἐγκολπίων τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ μὲ αὐτὰ ἐφωδίαζε τίς θέσεις τῶν καθημένων ἢ τὰ στασίδια, ὥστε κάθε προσερχόμενος νὰ τὰ εἶχε στὴ διάθεσίν του κατὰ τὴν ὥραν τῆς λατρείας. Βεβαίως ὅπου ἐφηρμόσθη τὸ σύστημα αὐτό, ἐκεῖ οἱ πιστοὶ τὰ πήραν στὸ σπίτι τους τὰ βιβλιαράκια αὐτά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χαθοῦν καὶ ὁ ναὸς νὰ μὴ εἶναι πρόθυμος νὰ τὰ ἀντικαθιστᾷ κάθε φορὰ. Πιστεύω ὅτι ἡ συνήθεια αὐτὴ μπορεῖ νὰ καταπολεμηθεῖ μὲ διαρκεῖς ὑπομνήσεις, ὅτι τὰ Ἐγκόλπια πρέπει νὰ παραμένουν στὴν ἐκκλησίαν, ὥστε νὰ τὰ εὐρίσκουν οἱ πιστοί. Ἐὰν κατορθώσετε νὰ σεβασθοῦν τὴ γνώμη αὐτὴ τότε ἡ χρῆσις τῶν Ἐγκολπίων θὰ συμβάλει κατὰ πολὺ στὴ λειτουργικὴ ἀνανέωση.

8. Ἄλλο θέμα εἶναι τὸ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τοῦ Ὁρολογίου προγράμματος τῶν ἱ. Ἀκολουθιῶν. Ἡ πιστὴ τήρηση τοῦ Ὁρολογίου Προγράμματος τῶν ἱ. Ἀκολουθιῶν σημαίνει συνέπειαν, τάξιν καὶ αὐτοσεβασμόν. Μακρότατες Ἀκολουθίες πού ξεπερνοῦν τὰ παραδεδεγμένα χρονικὰ πλαίσια, ἐνεκα μακρόσυρτων ψαλμάτων καὶ ἐκφωνήσεων, δὲν ὠφελοῦν ἀλλὰ ζημιώνουν. Πολλοὶ ἄνθρωποι, πού ἔρχονται στὴν ἐκκλησίαν, προγραμματίζουν καὶ ἄλλες δουλειές των μετὰ τὴ λατρεία, πού δὲν θέλουν νὰ χάσουν. Ὅταν παραβιάζονται τὰ χρονικὰ ὅρια καὶ κανεὶς δὲν

γνωρίζει πότε θα τελειώσει ή δημόσια λατρεία, γιατί αυτό εξαρτάται κάθε φορά από τὸ «κέρφι» εἴτε τοῦ λειτουργοῦ, εἴτε τοῦ ἱεροψάλτου, προσδίδομε ναρκισσισμό καὶ αὐθαιρεσίαν. Ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ ἔχει προβλέψει μὲ τὸ «Ὡρολόγιον Πρόγραμμα τῶν Ἱ. Ἀκολουθιῶν» τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν. Τὸ Πρόγραμμα αὐτὸ δέον νὰ τηρῆται χωρὶς παρεκκλίσεις.

9. Ἰδιαίτερη προσοχὴ ἀπαιτεῖται στὴν χρῆση τῶν μικροφῶνων. Ἡ μεγάλη ἔνταση τῶν μεγαφῶνων, ἡ κατάχρηση στὴν χρησιμοποίησιν τῶν μικροφῶνων, τὸ νὰ βάζει κανεὶς μπροστὰ στὸ στόμα του τὸ μικρόφωνο κ.λπ. δημιουργεῖ μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ ἀτμόσφαιρα χώρου ψυχαγωγίας μᾶλλον καὶ ὄχι προσευχῆς. Μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ προσιδιάζει κλίμα κατανύξεως, προσευχῆς καὶ σεμνότητος. Οἱ μεγάλης ἐντάσεως ἤχοι ἀποδιώκουν καὶ τὰ τρία αὐτά. Μὴ καταχράσθε τῶν μικροφῶνων καὶ μεγαφῶνων. Ὅσο πιδ σεμνότερα λειτουργήτε, τόσο περισσότερον συμβάλλετε στὴ διευκόλυνσιν τῆς προσευχῆς τοῦ λαοῦ. Καὶ μὴ ταράσσετε τὰ τύμπανα τῶν ἐκκλησιαζομένων μὲ ὀξεῖς καὶ διαπεραστικούς τόνους, ποὺ ἐνοχλοῦν. Ὁ κόσμος σήμερα εἶναι κουρασμένος καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ καὶ μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ νὰ καταπιέζεται μὲ φωνὲς διάτορες καὶ ἐνοχλητικὲς. Ρυθμίσατε λοιπὸν τὰ μεγάφωνα ὅπως πρέπει. Καὶ μὴ ἐπιτρέπετε στὸν ἑαυτὸ σας νὰ κάμνει ἐπίδειξιν φωνῆς καὶ μουσικῆς δεξιότητος κατὰ τὶς ἐκφωνήσεις. Ὅσο πιδ ἀπλᾶ καὶ λιτὰ ψάλλετε, τόσον περισσότερον σεμνὰ καὶ μὲ εὐπρέπεια λειτουργεῖτε.

10. Τὰ κανδήλια πρέπει νὰ εἶναι ἀναμμένα μὲ λάδι καὶ ὄχι μὲ ἡλεκτρικὸ φῶς. Πολλοὶ νεώκοροι πρὸς διευκόλυνσιν τῶν, ἔχουν εἰσαγάγει, μὲ τὴν ἀνοχὴν τῶν ἱερέων, τὸ ἡλεκτρικὸν φῶς στὰ κανδήλια τοῦ τέμπλου. Τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτον. Καὶ πρέπει νὰ διορθωθῇ ἀμέσως ὅπου ἰσχύει. Ἡ παράδοσί μας ἀπαιτεῖ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐλαίου στὶς κανδήλες, μελισσοκηρίων εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζα καὶ ἀγνοῦ θυμιάματος εἰς τὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας. Ἐξαίρεσις γίνεται στοὺς πολυελαίους λόγῳ τῆς πρακτικῆς δυσκολίας νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ κανδήλες ἢ κεριά.

11. Ἡ βυζαντινὴ χορωδία εἶναι τὸ ἄριστον. Φροντίσατε νὰ δημιουργηθῇ στὴν ἐνορίᾳ σας βυζαντινὸς χορὸς, ποὺ νὰ ψάλλει ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν. Τὰ βυζαντινὸν ἄσμα εἶναι «χορικόν»· τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀποδίδεται διὰ χοροῦ. Καὶ βέβαια τοῦτο εἶναι ἀρμοδιότης καὶ δεξιότης τῶν ἱεροψαλτῶν καὶ διὰ τοῦ δε-

ξιοῦ. Ἐνθαρρύναντὲς τὸν παρακαλῶ νὰ δημιουργῇ χορὸν ἀντὶ νὰ ψάλλει μονωδιακά, ὅσο καλὴ φωνὴ καὶ ἂν ἔχει. Καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐξασφαλιστὲς τοῦ καὶ κάποιο ἐπιμίσθιον γιὰ τοὺς χορωδοῦς. Ἐπίσης καὶ οἱ δύο ψάλτες πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ φοροῦν ράσο ψάλλοντες. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ράσο, παρακαλῶ νὰ κατασκευασθῇ ἀμέσως.

12. Ἡ εὐταξία ἐντὸς τοῦ ἱ. ναοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἱ. Ἀκολουθιῶν εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο εὐπρεπείας, σοβαρότητος καὶ ἱεροπρεπείας. Παντοῦ μέσα στὸν ἱ. ναὸ πρέπει νὰ ἐπικρατεῖ τάξις. Ἀρμόδια πρόσωπα, εἰδικὰ ἐκπαιδευμένα, πρέπει νὰ φροντίζουν γι' αὐτήν. Νὰ συνιστοῦν τὸ δέον μὲ εὐπρέπειαν καὶ εὐγένειαν, χωρὶς φωνὲς καὶ ἡχηρὲς ἐντολὰς ποὺ ἐνοχλοῦν. Νὰ προλαβαίνουν ἀταξίες, νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς ἔχοντες ἀνάγκην, νὰ προβλέπουν καὶ νὰ ἐπεμβαίνουν ὅπου καὶ ὅπως πρέπει. Ἰδιαίτερη φροντίς ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως κατὰ τὴν προσέλευσιν τῶν πιστῶν στὴ Θ. Κοινωνία, καθὼς καὶ στὴ διανομὴ τοῦ Ἀντιδώρου. Καὶ ὅπου μὲν ὑπάρχει μόνιμος Σωλέας, ἐκεῖ εὐκόλως μπορεῖ νὰ τηρηθῇ ἡ τάξις μὲ τὸν ἑλεγχον στὶς θύρας. Ὅπου δὲν ὑπάρχει, χρειάζονται ἄνθρωποι ποὺ θὰ ἐπιβλέπουν καὶ κυρίως χρειάζονται οἱ ὁδηγίαι τοῦ ἱερέως. Ἡ τάξις τῶν «εὐταξιῶν», δηλ. τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν καθήκον καὶ ἀποστολὴν νὰ τηροῦν τὴν τάξιν ἐντὸς τοῦ ἱ. ναοῦ, πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ καὶ στὴν Ἐκκλησίαν μας. Εἴθισται οἱ συνεργοὶ μας αὐτοὶ νὰ φοροῦν εἰδικὸ περιβραχιόνιο ἢ κονκάρδα στὸ πέτο τοῦ σακκακιοῦ τῶν πρὸς ἐνδειξιν τῆς ιδιότητός τῶν.

Ἀγαπητοί μου,

Μὲ αὐτὰ τὰ πρῶτα μέτρα ἐλπίζω ὅτι μποροῦν νὰ διορθωθοῦν μερικὰ ἀτοπήματα καὶ νὰ καθιερωθῇ μιὰ νέα τάξις στὴ λειτουργικὴ μας ζωὴ. Σᾶς ἐπαναλαμβάνω ὅτι χρειάζεται πολὺς κόπος γιὰ νὰ ἀποκτήσουν καὶ οἱ ἱερεῖς μας καὶ οἱ πιστοὶ μας λειτουργικὴ ἀγωγή. Τὰ κηρύγματά σας πρέπει ἐνίοτε νὰ περιστρέφονται γύρω ἀπὸ λειτουργικὰ θέματα. Ἡ προσφορὰ τῆς Θ. Λειτουργίας πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὸν πλέον πρόσφορον τρόπον. Πολλὲς συμβολικὲς πράξεις δέον νὰ ἐπεξηγῶνται. Ἄν ἀρχίσουμε μιὰ προσπάθεια, τὰ ἀποτελέσματα καὶ οἱ καρποὶ τῆς θα γίνουν αἰσθητοὶ ἀργά. Θὰ ἔχουμε ὅμως κερδίσει πολλά. Σᾶς εὐχομαι τὴν χάριν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ.

Μετ' εὐχῶν ἐν Κυρίῳ καὶ ἀγάπης πολλῆς

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

† Ο Ἀθηνῶν ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ: ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ*

Τού Πρεσβ. π. Γερασίμου Ζαμπέλη

Ὁ ἅγιος Κλήμης ὁ Ρώμης ἐπισημαίνει πὼς «ἡ ἀγάπη σᾶς προσκολλᾷ στὸ Θεό»²⁶. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας γράφει ὅτι «ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ὁδὸς ποὺ μᾶς ἀνεβάζει στὸ Θεό»²⁷. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Ἐδέσσης θὰ τονίσει πὼς «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ ὅποιος ἔχει τὴν ἀγάπη ἔχει μέσα του τὸν Θεό»²⁸. Ὁ ἅγιος Κασσιανὸς ὁ Ρωμαῖος, πρὸ σαφὴς στὴν διατύπωση, θὰ προχωρήσει ἐπισημαίνοντας, ὅτι «ὅποιος κατορθώσει νὰ ἔχει μέσα του πλήρη τὴν ἀγάπη στὸ Θεό, τότε ὁ νοῦς του μένει πάντα μαζὶ μὲ τὸ Θεό»²⁹. Ἐτσι ὁμῶς ἐξαγιάζεται ἡ ζωὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος. Καθαρίζεται ἀπὸ τὴν ἀσχήμια τῆς φθορᾶς καὶ ἐμπλουτίζεται μὲ τὴν θεία δύναμη τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ ὁμολογητὴς θὰ μᾶς προβάλλει τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν δύναμη τῆς ἀγάπης, σὰν τὸ θαυμαστὸ πλῆρωμα μιᾶς ἀληθινῆς ἐνθεῆς ζωῆς, ὑποστηρίζοντας: «ὁ μὲν θεῖος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχει μυστικῶς σὲ κάθε μιὰ ἀπ' τὶς ἐντολές Του. Ὁ δὲ Θεὸς Πατὴρ ὁλόκληρος εἶναι φυσικῶς ἀχώριστος σ' ὁλόκληρο τὸ Λόγο. Αὐτός, λοιπόν, ποὺ παραδέχεται τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τῶν ἐντολῶν, διὰ μέσου τοῦ Λόγου παραδέχθηκε φυσικὰ καὶ τὸ Πνεῦμα, ποὺ κατοικεῖ μέσα σ' Αὐτόν... Αὐτός, λοιπόν, ποὺ παραδέχθηκε μιὰ ἐντολὴ καὶ συμμορφώθηκε μ' αὐτὴ μυστηριακὰ ἔχει μέσα του τὴν Ἀγία Τριάδα»³⁰. Ὁ ἴδιος θὰ σημειώσει: «Τὸ ἔργο τῆς ἀγάπης εἶναι τὸ πρὸ τέλει... νὰ κάμει τὸν ἄνθρωπο θεό, τὸν ἄνθρωπο δὲ νὰ εἶναι καὶ νὰ φαίνεται θεός»³¹.

Μιὰ ἀγάπη, ποὺ δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ ἀγάπη τοῦ Σαρκομένου καὶ Ἀναστημένου Χριστοῦ καὶ δὲν περνáει ἀπὸ τὸ πληγωμένο Του Σῶμα εἶναι ἓνα ἀτελὲς καὶ ἐπικίνδυνον σχῆμα λόγου, δίχως οὐσιαστικὴ βαρύτητα καὶ ἀξιολογικὴ δύναμη. Δὲν λυτρώνει, οὔτε νοσηματοδοτεῖ τὸν ἄνθρωπο.

«Ὁ ἄθλος τοῦ χριστιανοῦ εἶναι νὰ ἀκολουθῇ τὸν Χριστόν, νὰ ἀκολουθῇ δηλαδὴ τὴν ὁδὸν τοῦ Σταυροῦ Του καὶ τοῦ Πάθους Του, νὰ Τὸν ἀκολουθῇ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν θάνατον, καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα νὰ Τὸν ἀκολουθῇ εἰς τὴν ἀγάπην, καθ'

ὅσον «ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι αὐτὸς τὴν ψυχὴν Αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἔθηκε» καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τιθέναι». Ὅποιος δὲν ἀποθνήσκει σὺν Χριστῷ, δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ ζῇ ἐν Χριστῷ, οὔτε νὰ ζήσει σὺν Χριστῷ. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἓνας ἀπλοῦς κανὼν τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς· εἶναι ἓνας μυστικὸς καὶ ὄντολογικὸς νόμος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, δηλ. ἓνας νόμος τῆς ἰδίας τῆς ὑπάρξεως»³².

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ζωὴ εἶναι ἡ μοναδικὰ ἀληθινὴ καὶ ἀληθινὰ μοναδικὴ ζωὴ. Συντροφευμένος καὶ στηριγμένος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ «καταλύει τὸ ἀπρόσωπο, τὴν ἀποξένωση, τὴν μοναξιά. Ὁ πλούσιος ἀνακαλύπτει ὅτι μεγαλύτερος πλοῦτος εἶναι ἡ μέθεξι μὲ τὸν ἄλλο καὶ ὁ φτωχὸς ὅτι μεγαλύτερη φτώχεια εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ συνανθρώπου. Ὁ ἰσχυρὸς μαθαίνει ὅτι μεγαλύτερη ἰσχὺς εἶναι ἡ φιλία καὶ ὁ ἀδύνατος ὅτι μεγαλύτερη ἀδυναμία εἶναι ὁ ἀτομικισμός. Ὁ φιλήδονος μαθαίνει ὅτι μεγαλύτερη ἡδονὴ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φιλόπαιδος ὅτι ἡ παρθενία εἶναι ἡ ἐνότητα μὲ τοὺς πάντες. Ἡ ἀντιπαλότητα καὶ ἡ θλίψη, ἡ πικρία τῆς μοναξιάς καὶ ἡ ὀδύνη τῆς ἀποτυχίας, ἀντικαθίστανται ἀπὸ τὸ ὁμόψυχο καὶ τὴν ὁμογνωμία. Τὰ πάντα εἶναι προσωπικά, ὅλα ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπο. Διανύοντας τὴν ἔρημο ὁ ἄνθρωπος βιώνει τὴν ἠθικὴ τῆς πληρότητας καὶ ὄχι τοῦ καθήκοντος, καταξιώνει τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι τὸ γράμμα, ἀνακαλύπτει τὴν δύναμη τῆς σιωπῆς, τὸν πόνο καὶ τὴ χαρὰ τῆς προσευχῆς, τὴν ὑπαρξὴ ὡς δωρεὰ κ' εὐχαριστία· ἀνακαλύπτει ἐν τέλει τὴν ὑπερβατικὴ διάσταση τῆς ζωῆς»³³. Ζεῖ τὴν ἔνταση καὶ τὴν ἀγωνία μιᾶς ἀμάραντης ἐλευθερίας.

(Συνεχίζεται)

26. ΒΕΠΕΣ 29,165.

27. ΒΕΠΕΣ 2,266,10.

28. Φιλοκαλία Α', 319.

29. Φιλοκαλία Α', 83,14-15.

30. Φιλοκαλία Β', 82-83.

31. Φιλοκαλία Β', 96.

32. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, Ἀνατομία προβλημάτων τῆς πίστεως, μτφρ. Ἀρχιμ. Μελέτιος Καλαμαράς, Θεσ/κη: Βασ. Ρηγόπουλος, 1977, σελ. 91.

33. Σταύρου Σ. Φωτίου, Ἑσοπτρα ἀκηλίδωτα, εἰς συλλογικὸ τόμο: Ὁρθόδοξος μοναχισμός, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1997, σελ. 117.

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 295 τοῦ ὑπ' ἀρ. 19 τεύχους.

Η ΕΝΟΡΙΑ ΜΑΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Στὸν σημερινό μας κόσμο, ἓνα κόσμο σοβαρότητας καὶ σοβαροφάνειας, ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει νὰ ξεδώσει μὲ τὸ παιχνίδι εἴτε παίζοντας ὁ ἴδιος εἴτε παρακολουθώντας ἄλλους νὰ παίζουν. Ἀκόμα καὶ ἡ γνώση κατορθώνεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μὲ συνθήματα τοῦ τύπου «μαθαίνετε παίζοντας». Αὐτὰ συναντοῦν τὸ ἀρχαιοελληνικὸ δίδυμο *παιδιὰ καὶ παιδεία*.

Ἐφαρμόζοντας θετικὰ κάτι τὸ ἀρνητικὸ ποὺ μᾶς προσάπτουν, μπορούμε τὸ «Ἕλληνες αἰεὶ παῖδες» νὰ τὸ μεταστρέψουμε σὲ μιὰ εὐχάριστη καὶ ἐπωφελεῖ ἑνασχόληση. Τὸ «ἐὰν μὴ γέννησθε ὡς τὰ παιδιά...» μπορεῖ ἐδῶ, παραλλαγμένο, νὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ γιὰ τὴν εἵσοδό μας στὸν κόσμο τῆς γνώσης καὶ τῆς πληροφορίας.

Ἀναρωτιόμουν, γιὰτὶ καὶ μεῖς, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νὰ μὴν μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε ἀνάλογες προσπάθειες ἄλλων ὁργανισμῶν, ὥστε νὰ προκαλέσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀνθρώπων μας ἀλλὰ καὶ ἄλλων γιὰ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐχῶ ὑπόψη μου προσπάθειες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ νὰ ἐνημερώσει τοὺς Εὐρωπαίους πολίτες σὲ θέματα Εὐρώ(παϊκοῦ νομίματος), πολιτιστικοῦ, πολιτισμικοῦ καὶ γλωσσικοῦ πλούτου τῶν κρατῶν - μελῶν, μιᾶς εἰρηνικῆς Εὐρώπης χωρὶς σύνορα καὶ ἀλληλεγγύης, τῆς ἀπὸ κοινοῦ οἰκοδόμησης τῆς Εὐρώπης. Ἡ τελευταία μάλιστα ἐπιστρατεύει τὸ *Παχνίδι τῆς Χήνας* γιὰ καλύτερη ἐκμάθηση¹. Τί θὰ πείραζε νὰ δημιουργούσαμε ἓνα ἀνάλογο παιχνίδι γιὰ νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὴν ὁργάνωση καὶ τὴ ζωὴ τῆς ἐνορίας μας;

Σὲ ἐπίπεδο βέβαια στατιστικῶν στοιχείων εἴχαμε προτείνει παλαιὰ τὴ χρῆση σχετικοῦ ἐρωτηματολογίου, ποὺ φοιτητές μας φροντίζουν νὰ τὸ συμπληρώνουν μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἐφημερίων τῶν ἐνοριῶν ποὺ ἐπισκέπτονται στὸ πλαίσιο τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς. Φέρει τὸν τίτλο: «Γνώρισε τὴν Ἐνορία σου καὶ γνώρισέ την στοὺς ἄλλους». Ἦδη ἔχουν συγκεντρωθεῖ ἀρκετὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουν τύχει μιᾶς πρώτης λογισμικῆς ἐπεξεργασίας.

Κατὰ τὸ τρέχον μάλιστα ἀκαδημαϊκὸ ἔτος καταβάλλεται ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ μίαν ἐκ νέου συμπληρωματικὴ διερεύνησὴ ὅλων τῶν ἐνοριῶν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν στὴ συνεργασία μας μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ ὁργανώσεως ἐνοριακοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ποὺ ἔχει συστήσει ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος ὑπὸ τὴν εὐθύνη τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου.

Ὅπως δὲν θὰ πείραζε καθόλου μίαν πρωτοβουλία ὁργανώσεως ἐνὸς τέτοιου παιχνιδιοῦ γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους. Αὐτὸ σκεφτόμουν ὅταν σὲ τελευταῖο μου ταξίδι, τὸν Μάιο τοῦ 1998 στὸ Στρασβούργο, μὲ ἀφορμὴ ἓνα συνέδριο τῆς Διεθνούς Ἐταιρείας Πρακτικῆς Θεολογίας, ἔπεσε στὰ χέρια μου ἓνα ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Καινὴ Πολιτεία» (Nouvelle Cité), μὲ θέμα τὴν Ἐνορία². Στὸ πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τεῦχος οἱ συντάκτες ἀναφέρονται στὴν ἀνανεωμένη ζωτικότητα ποὺ ἐμφανίζει ἡ ἐνορία στὴν ἐποχὴ μας, στὴ συνεργασία κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, στὴν ἱστορία ἐνὸς λαοῦ ἐν πορείᾳ καὶ συναπτὰ στὴν ἱστορία τῆς ἐνορίας ἀπὸ τὶς ἀρχὲς μέχρι τὸ 19ο αἰῶνα ἀλλὰ καὶ στὴν παρουσία της στὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Στὴ συνέχεια ἀναλύονται δύο πρόσφατα βιβλία ποὺ ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὴν ἐνορία καθὼς καὶ ἄλλοι τίτλοι. Εἰδικὴ μνεῖα γίνεται ἀκόμη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ συμποσίου τῶν Ἐνοριῶν (Colloque Européen des Paroisses), μιᾶς διεθνούς μὴ κυβερνητικῆς ὁργάνωσης ἡ ὁποία συνεργάζεται μὲ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης καὶ ὁργανώνει συνέδριο κάθε δύο χρόνια.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ προκάλεσε τὴν προσοχή μας ἦταν τὸ μεσαῖο τετρασέλιδο τοῦ τεύχους τὸ ὁποῖο περιλάμβανε ἓνα παιχνίδι, ποὺ στόχο του εἶχε τὴν ἐκ νέου ἀνακάλυψη τῆς ἐνορίας τοῦ ἀπὸ τὸν κάθε ἐνορίτη. Τοὺς παρότρυνε νὰ ξαναζήσουν τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς ἐνορίας μ' ἓνα χιουμοριστικὸ καὶ συγχρόνως ἐρευνητικὸ τρόπο μέσα ἀπὸ τὸ δημοφιλὲς εἰκονογραφημένο οἰκογενειακὸ «παιχνίδι τῆς χήνας»

Θεόφραστου Τριανταφυλλίδη (1881-1955): Περιφορὰ Ἀναστάσεως (Δημοτική Πινακοθήκη τῆς Ἀθήνας).

σὲ ἐκκλησιαστικὴ μεταγραφὴ. Ἐὰν γνωρίσαμε τὴν ἐνοριακὴ ὀργάνωση καὶ ζωὴ μὲ τὴ μορφὴ ἑνὸς ἐρωτηματολογίου καὶ τὴν ἀγαπήσαμε, πολλὴ μάλλον μέσῳ ἑνὸς παιχνιδιοῦ. Μᾶς ἔρχεται σὸ νοῦ ἐπίκαιρα ἡ παροιμιώδης φράση: «εἰ ὠὰ νησῶν φιλεῖς πόσῳ μάλλον τὰ χηνῶν;» ἡ ὁποία καὶ ταιριάζει στὴν περίπτωσή μας. Ἔτσι ἀποφασίσαμε νὰ μεταγλωττίσουμε καὶ νὰ προσαρμόσουμε στὶς ἐλληνικὲς συνθήκες τὸ παιχνίδι τῆς ἐνορίας³.

Παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον νὰ διατρήσουμε τὰ ἐξήντα σημεῖα τῆς διαδρομῆς τοῦ παιχνιδιοῦ μέχρις ὅτου βρεθοῦμε στὴν πλατεία, ὅπου δεσπόζει ἡ ἐκκλησία μὲ τὰ γύρω της κτίρια καὶ καταστήματα. Ἐνας χώρος ζωῆς ποὺ δέχεται καὶ δίνει ζωὴ. Στὶς ἐξήντα στάσεις ποὺ υποχρεούμεθα νὰ σταματήσουμε, νὰ προχωρήσουμε, νὰ ὀπισθοχωρήσουμε κάποιες φορὲς, μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ τὶς ποικίλες μορφὲς καὶ ἐκδηλώσεις μιᾶς ἐνορίας. Σιγὰ σιγὰ φανερώνεται ἡ εἰκόνα τῆς σὰν μέσα ἀπὸ κομματάκια ἑνὸς πάζλ ποὺ συναρμολογεῖται, στοιχειοθετεῖται ἡ οἰκοδόμησή της. Δὲν εἶναι τυχαῖο ποὺ ὁ ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τὴν Ἐκκλησίαν ὡς οἰκοδομὴ, ὄνομα δηλωτικὸ μιᾶς ἀτέλεστης τελειότητος. Ἔτσι καὶ σὸ τέλος τοῦ παιχνιδιοῦ μένουμε μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχουμε πολλὰ νὰ μάθουμε ἀλλὰ καὶ νὰ πράξουμε δραστηριοποιούμενοι στὴ δική μας ἐνορία. Οἱ κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ εἶναι ἀσφαλεῖς ὅροι γιὰ νὰ παίξουμε τίμια μὲ τοὺς συμπαίκτες μας. Τὸ τετράγωνο 59 εἶναι τρόπον τινὰ ὁ μεθοριακὸς

σταθμὸς ποὺ ὅλοι συγκεντρωμένοι ἀναμένουμε τὴν ποθητὴ θεώρηση καὶ εἴσοδο στὴν εὐχαριστιακὴ κοινότητα τῆς τοπικῆς μας ἐνορίας.

Στὸ τέλος μᾶς ἀναμένει μία σειρὰ ἐπεξηγηματικῶν σημειώσεων, ἓνα εἶδος θεολογίας τῆς ἐνορίας ποὺ ἀναπτύσσεται σὲ μία σειρὰ παραγράφων ποὺ ἀναφέρονται: σὲ μία κοινότητα κοινωνίας καὶ ἀλληλεγγύης ποὺ συνιστᾷ ἡ ἐνορία· σὸ πνεῦμα τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς ἱεραποστολῆς ποὺ πρέπει νὰ διακρίνει τὴν ἐνορίαν ὡς ἔκφραση τῆς Ἀγάπης· στὴ συλλογικὴ ἀγιότητα ποὺ μᾶς ὠθεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ὅλους μαζί μᾶς ἐνώνει μὲ Αὐτόν· σὲ μία κοινότητα - οἰκογένεια ποὺ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μόνο ἓνα σῶμα· σὲ μία κοινότητα ποὺ οἱ σχέσεις της διαμορφώνονται κατ' εἰκόνα τῆς Ἀγίας Τριάδος· σὲ μία κοινότητα φωτισμένη ἀπὸ τὴ Σοφία τοῦ Θεοῦ· σὲ μία κοινότητα - ἐνότητα ὅπου ὅλοι καὶ ὅλα ἐπικοινωνοῦν συσφίγγοντας τοὺς δεσμοὺς μεταξύ μας.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν οἱ ἀναγνώστες μας νὰ τὰ δοῦν στὶς μεσαῖες σελίδες τοῦ ἐπόμενου τεύχους τοῦ «Ἐφημερίου». Μποροῦν μάλιστα ἐπικολλώντας τὶς σὲ χαρτόνι, ἀφοῦ τὶς φωτοτυπήσουν, νὰ παίξουν μὲ τοὺς οἰκείους τους καὶ νὰ μεταδώσουν τὴν ἰδέαν στοὺς ἐνοριῖτες τους ὥστε νὰ ἀνακαλύψουν ἐκ νέου τὴν ἐνορίαν τους.

1. Τὸ τεῦχος ἐπιγράφεται: «Ἄς οἰκοδομήσουμε μαζί τὴν Εὐρώπην». Εἶναι ἔκδοση τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς, 1997, 46 σ. Ὡς ἐνθετο βρῖσκει ὁ ἀναγνώστης τὸ Παιχνίδι τῆς Χήνας. Διατίθεται στὰ Γραφεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης στὴν Ἀθήνα. Παρουσίαση τῶν τεσσάρων εἰκονογραφημένων ἐνημερωτικῶν ἱστοριῶν μὲ στόχο κυρίως τὸ νεανικὸ κοινὸ ἔκανε ἡ δημοσιογράφος Χρυσούλα Φρατζεσκάκη στὴν ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή» τῆς Κυριακῆς 26 Ἰουλίου 1998, σ. 48.

2. Πρόκειται γιὰ τὸ τεῦχος 389 τοῦ Μαΐου 1996 τοῦ περιοδικοῦ «Nouvelle Cité» ποὺ ἐκδίδεται ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Γαλλία σὲ ἄλλες εἰκοσιτέσσερις χώρες. Ἡ διεύθυνσή του: 37, avenue de la Marne - 92120 Montrouge, France.

3. Στὴν προσπάθειαν αὐτὴ εἶχαμε ἀρωγούς γιὰ μὲν τὴ μετάφραση τὴ φοιτητριά μας δ. Ἐλένη Μούρσα, γιὰ δὲ τὴν διάταξη καὶ τυπογραφικὴ παρουσίαση τοῦ κειμένου τὸν συνεργάτη μας κ. Ἀγγελὸ Βαλλιανᾶτο. Τὴν εἰκονογραφικὴ ἀναμόρφωση ἀνέλαβε ὁ αἰδεσμολογώτατος πρωτοπρεσβύτερος π. Χριστόδουλος Φεργαδιώτης. Θέλουμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ τοὺς εὐχαριστήσουμε θερμῶς γιὰ τὴ βοήθειά τους.

Χριστούγεννα καὶ Ἱεραποστολή*

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ζιμπάμπουε κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας μας ἦταν καὶ παραμένει πάντα οἰκουμενική. Ἐμεῖς, σὰν μέλη αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἔχουμε καθήκον καὶ ἱερὴ ὑποχρέωση νὰ ἀγωνιστοῦμε μὲ θυσίες καὶ κόπους γιὰ νὰ ἀναμορφώσουμε καὶ νὰ ἀνακαινίσουμε τὸν κόσμον γύρω μας, τοὺς ἀνθρώπους. Ἔστω καὶ μὲ ἐλάχιστες προσπάθειες θὰ διαπιστώσουμε — ἀφοῦ ἐρευνήσουμε τὸ ὅλο θέμα — ὅτι ὑπάρχουν δυνατότητες καὶ γιὰ τὴν δική μας τὴν ἀποστολή στὸν κόσμον γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἄν τὸ σκεφτοῦμε πραγματικὰ θὰ δοῦμε ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἰδίου Πατέρα καὶ κατοικοῦν κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιον τοῦ ἰδίου ἡλίου, ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀγαθὰ καὶ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ εἶναι πολὺ σημαντικό νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας δὲν εἶναι ἢ δὲν περιλαμβάνει μόνο μιὰ ομάδα ἀνθρώπων τῶν Ἑλλήνων ἢ ἓνα μόνο ἔθνος, τὸ ἐλληνικό. Καλοῦμαστε, λοιπόν, σὲ μιὰ οἰκουμενικὴ ἀποστολὴ ἀγάπης, ιδιαίτερα τώρα ποὺ πλησιάζουν οἱ ἅγιες μέρες τῶν Χριστουγέννων. Γιατί, ἂν κατορθώσουμε νὰ βγοῦμε ἔξω ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας, τὸ ἐγὼ μας, τὸ στενὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον, τότε θὰ ἀποδείξουμε ὅτι προστατεύουμε τὴν Ὁρθοδοξία μας, τὴν βιώνουμε πραγματικὰ καὶ τὴν προβάλλουμε. Ἡ προσπάθειά μας αὐτὴ νὰ ἐπεκτείνουμε τὴν ἀγάπην μας ἔξωτερικὰ θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἀναζωογονηθοῦμε οἱ ἴδιοι καὶ ἐσωτερικὰ. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν αὐτὴ, ποὺ μᾶς φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν γέννησή Του, ἐπεκτείνεται σ' ὅλους τοὺς λαοὺς, σ' ὅλα τὰ ἔθνη. Αὐτὸ εἶναι ὅλο τὸ μυστήριον τῆς ὅλης ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ, ἡ δύναμις καὶ ἡ εὐτυχία τῆς ἀγάπης. Γιὰ μᾶς ὁ Χριστὸς ἐρχεται κάθε χρόνον τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, τὴν ἅγια νύκτα. Γιὰ πολλοὺς τὸ ξημέρωμα ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει ἔλθει ποτέ. Ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος δὲν θὰ ἀκουσθεῖ σὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων τὶς καρδιές, οἱ καμπάνες δὲν θὰ κτυπήσουν χαρμόσυνα σὲ χώρες καὶ φυλές.

Ἡ Ἀφρική εἶναι ἓνα μεγάλο ἀνάποδο ἀπίδι. Κατάμαυρο, μὲ ἄσπρους σπόρους. Ἡ καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἄσπρη καὶ λευκή. Πε-

ριμένουν ἀπὸ μᾶς νὰ τοὺς μεταφέρουμε τὸ φῶς τὸ ἀληθινό, τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ γίνουν κι ἐκεῖνοι κοινωνοὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ. Θὰ εἴμαστε ἀνάπηροι, θὰ μᾶς λείπει ἓνα φτερό ἂν δὲν μπορέσουμε μὲ λίγη θυσία καὶ αὐταπάρνηση, ταπεινώση καὶ ἀγάπην ν' ἀπλώσουμε τὸ μήνυμα τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Κυρίου στὴ γῆ, στὶς ψυχὲς ἐκεῖνες ποὺ ποτὲ δὲν Τὸν εἶδαν, δὲν Τὸν ἀκούσαν· τὰ ἀπλωμένα τους χέρια μᾶς καλοῦν.

Γεγονὸς ἀναμφισβήτητο εἶναι ὅτι, ἡ πρώτη μεγάλη ἱεραποστολὴ ἄρχισε μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴ γέννηση στὴ Βηθλεὲμ πρὸς «πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν ὑπὸ τὸν οὐρανόν». Τότε μόνο μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καταργήθηκαν οἱ φυλετικὲς διακρίσεις ἀνάμεσα σὲ λευκοὺς, μαύρους, κίτρινους καὶ δημιουργεῖται μιὰ πραγματικὰ ἀληθινὴ κοινωνικὴ ἀνάπλαση. Τὰ πάντα διαφοροποιοῦνται μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Λυτρωτῆ τοῦ κόσμου, ἀνάμεσα σὲ δούλους καὶ ἐλεύθερους, πλούσιους καὶ φτωχοὺς.

Αὐτὴ ἡ ἱεραποστολὴ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Κυρίου χαρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο συνειδητά, πρὸς ἄρτια καὶ τέλεια τὴν ἐννοια τῆς συνύπαρξης κάθε λαοῦ καὶ ἔθνους, κάθε ἀνθρώπου καὶ φυλῆς... Ἀδελφοσύνη καὶ ἰσότης προσφέρει ὁ ἐρχομὸς τοῦ Κυρίου σὲ πλούσιους καὶ φτωχοὺς, ἰσχυροὺς καὶ ἀδύνατους, ὑπανάπτκτους καὶ ἀνεπτυγμένους.

Τὸ Θεῖο Βρῆφος γεννήθηκε πρὶν 1998 χρόνια. Αὐτοὶ ποὺ Τὸν δέχθηκαν καὶ κατανόησαν μὲ πίστη καὶ δέος τὸν ἐρχομὸ Του, ἐγκολπώθηκαν τὸ ἅγιο σχέδιό Του, ἔγιναν οἱ καλύτεροι κήρυκες τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Του. Ἡ γέννησή Του, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς Του, τὸ προσωπικὸ Του παράδειγμα εἶναι ἡ καλύτερη μέθοδος τῆς ἱεραποστολῆς ποὺ ὁ ἴδιος μᾶς ὑπέδειξε. Ἡ μοναδικὴ Του καταδεκτικότητα, νὰ γεννηθεῖ μέσα σ' ἓνα στάβλο ἄλογων ζώων, μᾶς δίνει ἓνα μοναδικὸ παράδειγμα τῆς ἁκρας Του ταπεινώσεως. Ἦταν κι αὐτὸ ἓνα μήνυμα: ὅτι ἦλθε στὸν κόσμο αὐτὸ γιὰ νὰ φέρει τὴν εὐτυχία σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅλων τῶν ἐποχῶν, ὅλων τῶν χρωμάτων, σὲ ὅλα τὰ πλάτη καὶ μήκη τῆς οἰκουμένης. Τὰ ἀπλωμένα χέρια ἱκετευτικὰ φω-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 293 τοῦ ὑπ' ἀρ. 19 τεύχους.

νάζουν νὰ βρεθοῦν ἄνθρωποι μὲ «ὠραίους πόδας» γιὰ νὰ πορευθοῦν νὰ τοὺς μεταφέρουν αὐτὸ τὸ ἀγγελικὸ μήνυμα.

Ἀξίζει ἐδῶ νὰ σημειώσω τὶς ἐντυπώσεις μᾶς σύγχρονης ἱεραποστολῆς, ἡ ὁποία λέγει: «Τὰ πρόσωπά τους ἔλαμψαν ἀγγελικὰ σὰν ψάλαμε τὸ τροπάρι τῶν Χριστουγέννων. Δὲν θὰ ξεχάσω τὴν ἁγία ἐκείνη μέρα, ὅταν ἐρχόντουσαν ἀπὸ μακρινὰ χωριὰ οἰκογένειες ὁλόκληρες νὰ βαπτιθοῦν, μὲ κοπέλες ξυπόλητες, μὲ 2-3 μικρὰ παιδιὰ δεμένα στὴν πλάτη τους, μὲ 5-6 μεγαλύτερα πιασμένα χέρι μὲ χέρι μαζὶ μὲ τοὺς ἡλικιωμένους γονεῖς τους, παπούδες καὶ γιαιάδες, καθὼς ἄκουγα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τὰ ὀνόματά τους Κωνσταντῖνος, Δημήτρης, Ἑλένη, Μαρία... Κοίταξα πρὸς τὸν οὐρανὸ συγκινημένη καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια, γιὰ νὰ εὐχαριστήσω τὸν Θεό, ποὺ μὲ κατέστησε μάρτυρα τῶν θαυμασίων Του... Εἶδα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου τὸν Κύριο νὰ τοὺς εὐλογεῖ καὶ ἄκουσα τὶς γλυκὲς καμπάνες νὰ ἀναγγέλλουν τὸ χαρμόσυνο γεγονός στὸν οὐρανόν...». Τέτοιες ἐμπειρίες δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀφήσουν ἀμέτοχους, ἀσυγκίνητους. Λέγει καὶ ὁ ποιητής, «τὶς ἅγιες μέρες τὶς χριστουγεννιάτικες» καὶ κανεὶς σκέφτεται πόσοι ἄνθρωποι δὲν θὰ γενοῦν αὐτὴ τὴ χαρμόσυνη ἀγγελία!

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος μᾶς λέγει ὅτι ἡ γέννηση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, Φῶς ἐκ Φωτός, γεμίζει τὰ σύμπαντα φῶς. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μέσα ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση προσφέρεται σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡ θέωση. Καὶ αὐτὴ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἡ ὁρατὴ ἱεραποστολὴ τοῦ Λόγου, γιὰτὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση ὑπῆρχε ἡ ἀόρατη. Μὲ τὴν ἐμφάνιση ὁμως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀρχίζει ἡ ἐπίσημη ἱστορία τῆς ἱεραποστολῆς. Ἀποκλειστικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ γέμισμα ὅλου αὐτοῦ τοῦ κόσμου μὲ τὸ φῶς ποὺ ὁδηγεῖ στὴ θέωση, στὴ σωτηρία καὶ τὸν εὐαγγελισμό ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία μας παίρνει τὸ δικαίωμα νὰ ἐξασκεῖ αὐτὸ τὸ θεῖο ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς, γιὰτὶ μόνον τὸ πέρασμα καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ἱεραπόστολος τῶν οὐρανῶν ποὺ φθάνει ἐδῶ κάτω στὸν δυστυχισμένο καὶ ταλαιπωρημένο πλανήτη μας γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους στὸ θεῖο

δρόμον, νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ βρεῖ ξανὰ τὸν ἀληθινὸ ἑαυτὸ καὶ νὰ γίνῃ τέλος ἡ «ἀνακεφαλαίωση τῶν πάντων ἐν Χριστῷ».

Ἡ ὑμνολογία τῶν Χριστουγέννων μᾶς θυμίζει κάθε χρόνο ὅτι, «Υἱὸς γὰρ γεννηθέντι, ὁ Πατὴρ κλῆρον δίδωσιν, ἔθνη καὶ κατάσχεσιν γῆς πάσης». Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Χριστοῦ ἔχει μιὰ πανανθρώπινη σημασία καὶ σκορπᾷ μιὰ ἀπερίγραπτη χαρὰ στοὺς ἀνθρώπους. «Σκιρτᾷ δὲ πᾶσα ἡ κτίσις, διὰ τὸν γεννηθέντα ἐν Βηθλεέμ, Σωτῆρα Κύριον, ὅτι πᾶσα πλάνη τῶν εἰδώλων πέπαυται καὶ βασιλεῦει Χριστὸς εἰς τοὺς αἰῶνας» καὶ «ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως» — γίνεται ἐνοποίηση τῶν ὅλων — «συναγαγεῖν τὰ ἐσκορπισμένα».

Μὲ τὴν γέννηση καταργοῦνται τὰ εἰδῶλα καὶ ἡ πολυθεΐα γιὰ νὰ μαζευτοῦν τὰ ἔθνη «εἰς μίαν δεσποτείαν». Καὶ «ψαλάτωσαν χαίρουσαι αἱ βασιλεῖαι πάσης γῆς, πατρίαι τῶν ἐθνῶν τε ἀγαλλιάσθωσαν, ὄροι καὶ βουνοὶ καὶ κοιλάδες, οἱ ποταμοί, θάλασσα καὶ ὅλη ἡ Κτίσις τὸν Κύριον, νῦν τικτόμενον μεγάλυνε».

Γίνεται, λοιπόν, φανερὸ ὅτι ἡ γέννηση τοῦ Χριστοῦ προσφέρει στὸν ἄνθρωπον τὴν ἀλήθεια ποὺ ἔχει τὸ χαρμόσυνο αὐτὸ γεγονός τεράστιες διαστάσεις, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι «προσδοκία τῶν ἐθνῶν καὶ σωτηρία τοῦ κόσμου». Μπορεῖ ἄραγε ἡ Ὁρθοδοξία αὐτὴ τὴν αἰώνια ἀλήθεια νὰ τὴν κρύψει καὶ νὰ σιωπήσῃ, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν; Τὸ γεγονός εἶναι ἓνα, ὅτι γεννήθηκε ὁ «Ἡγούμενος τῶν Ἐθνῶν» καὶ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ ἀγνοεῖ καὶ συνεχίζει νὰ λατρεύει τὰ εἰδῶλα, νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ βασανίζεται, ἀφοῦ ζεῖ μέσα στὸ σκότος καὶ τὴν ἄγνοια. Ἦλθε τὸ Φῶς γιὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου», τοὺς κουρασμένους στρατοκόπους ποὺ ἀκόμα πορεύονται «τὴν ὁδὸν τῆς ἀγνοίας».

Καθῆκον μας, λοιπόν, νὰ ψάλλουμε ὅλοι τὸ ᾄσμα τῆς μεταλαμπάδευσης τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐδοκίας σ' ὅλα τὰ ἔθνη. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόσταγμα καὶ ἡ ἐπιταγὴ τῆς γέννησης τοῦ Θεοῦ Ἱεραποστολῆς. Ἄν τὸ πετύχουμε, ἂν τὸ συνειδητοποιήσουμε, ἂν τὸ νιώσουμε καὶ τὸ καταλάβουμε ἐγκαιρὰ, θὰ γίνουμε τότε ἀληθινοὶ καὶ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος ποὺ φέρουμε καὶ μὲ ζῆλον καὶ πίστη διαλαλοῦμε.

(Τέλος)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος)

Ὅπως εἶναι γνωστό, σήμερα ἔχουμε ἐν χρήσει τρεῖς ὀπισθαμβώνους εὐχάς: «Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογούντας...», «Ὁ θυσίαν αἰνέσεως...» καὶ «Δέσποτα παντοκράτωρ, ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν...». Καὶ οἱ τρεῖς εἶναι ἐξ ἴσου ἀρχαῖες, ἀπαντοῦν δὲ στὸν κώδικα Βαρβερινὸ 336 τοῦ Η' αἰῶνος, τὸ ἀρχαιότερο βυζαντινὸ Εὐχολόγιο. Ἡ πρώτη χρησιμοποιεῖται στὴν θεία λειτουργία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ἡ δεύτερη στὴν λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ κακῶς ἡ χρήση τῆς στὰ νεώτερα Ἱερατικά περιορίζεται μόνο στὴν 1η Ἰανουαρίου, καὶ ἡ τρίτη στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή, στὰ θέματα τῆς ὁποίας ὑπάρχει σαφὴς ἀναφορά. Ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη ἀπευθύνονται, ὅπως οἱ περισσότερες εὐχὲς τῆς θείας λειτουργίας, πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἐμφανές. Συνάγεται ὁμως ἀπὸ τὴν προσθήκη τοῦ «σοῦ» στὴν βιβλικὴ ἀναφορά (Ἰάκ. α' 17: «ἐκ σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων») καὶ στὴν τριαδικὴ κατάληξη καὶ τῶν δύο («τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι» — «τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Ἀντιθέτως ἡ δεύτερη εὐχὴ («Ὁ θυσίαν αἰνέσεως...») σαφέστατα ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Χριστό, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὸ ὅλο περιεχόμενό της καὶ ἀπὸ τὴν δοξολογικὴ κατακλείδα της. Στὴν σημερινὴ μορφή τῶν λειτουργιῶν μας ἔχουμε καὶ ἄλλες εὐχὲς ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριάδος (ἡ εὐχὴ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ εὐχὴ τοῦ χειρουργικοῦ, τὸ «Πρόσχες, Κύριε...», ἡ εὐχὴ ἐν τῷ συστείλει τὰ ἅγια τοῦ Χρυσοστόμου, ἴσως καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ τρίτου ἀντιφώνου, παρὰ τὴν τριαδικὴ ἐκφώνησή της). Εἶναι καὶ αὐτὲς ἐξ ἴσου ἀρχαῖες μὲ τὶς λοιπές, ἀλλὰ προέρχονται ἀπὸ ἄλλη λειτουργικὴ παράδοση, οἱ δύο δέ, «Οὐδεις ἄξιος...» καὶ «Πρόσχες, Κύριε...», μάλλον εἶναι δάνειο ἀπὸ τὴν λειτουργία τῆς Ἀλεξανδρείας ποὺ φέρεται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Αὐτὰ γράφονται γιὰ νὰ μὴν ὑποτιμηθεῖ ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ θέση τῆς εὐχῆς «Ὁ θυσίαν αἰνέσεως...», ποὺ ἀπὸ φιλολογικῆς καὶ θεολογικῆς ἀπόψεως εἶναι ἄφορος καὶ θαυμασία. Ἰσως αὕτη ἀποτελεῖ καὶ τὴν λύση τοῦ αἰνίγματος, γιὰ τὸν ὀπισθάμβωνος εὐχὲς λέγονται ἀπὸ τὸν ἱερέα ἐστραμμένον πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Προφανῶς μετὰ τὴν μετατόπιση ἢ κατάργηση τοῦ ἁμβωνος ἡ πιὸ φυσικὴ θέση τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ἀπαγγελία μιᾶς εὐχῆς, ποὺ λέγεται ἔξω τοῦ βήματος καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Χριστό, ἦταν νὰ εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὴν δεσποτι-

κὴ εἰκόνα τοῦ τέμπλου. Ἄν λάβουμε δὲ ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, μὲ τὴν ὁποία συνεδέθη ἡ εὐχὴ αὕτη, ἐτελεῖτο κάθε Κυριακὴ καὶ κάθε ἐπίσημη ἑορτῇ, μπορούμε νὰ κατανοήσουμε τὴν ἐκ συνθηρίας πλέον στροφὴ τοῦ ἱερέως πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ στίς δύο ἄλλες λειτουργίες. Αὐτὸ, πάντως, δὲν εἶναι ἀπόλυτο. Πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ λέγονται καὶ ἄλλες εὐχὲς ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα, ὅπως οἱ εὐχὲς τοῦ λυχνικοῦ καὶ τοῦ ὄρθρου, ὅταν λέγονται ἔξω τοῦ βήματος. Οἱ σημερινοὶ προβληματισμοὶ μας σὲ σχέση μὲ τὴν παράδοση, ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὴν πράξη τῆς λατρείας μας, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν μάλλον ὡς σχολαστικοί.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ εὐχὴ «Ὁ θυσίαν αἰνέσεως...», ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὶς ὀπισθάμβωνες εὐχὲς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τρεῖς ποὺ εἶναι σήμερα ἐν χρήσει ἔχουν δημοσιευθεῖ τουλάχιστον ὀγδόντα, ὄχι μόνο σχετικῶς νεώτερες ἀλλὰ καὶ παλαιότερες, ποὺ ἀπαντοῦν ἀκόμα καὶ στὸ ἀρχαιότερο βυζαντινὸ Εὐχολόγιο ποὺ ἀναφέραμε. Κυρίως ἀπαντοῦν σὲ ἐλληνοῖταλικά χειρόγραφα, ἀλλ' ὄχι μόνο σ' αὐτά. Ἀπὸ αὐτὲς περίπου τὸ ἓνα τρίτο ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα. Δύο πρὸς τὸν λαό, ὡς ἓνα εἶδος κηρύγματος, προσφωνήσεως ἢ εὐλογίας. Μία πρὸς τὴν Παναγία. Ἡ μεγάλη ὁμως πλειοψηφία, περίπου τὰ δύο τρίτα, ἀπευθύνεται πρὸς τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστό. Αὐτὸ σαφῶς αἰτιολογεῖ ὄχι μόνο τὴν στροφὴ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ἀπαγγελία αὐτῶν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν γενίκευση τῆς στάσεως αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀπαγγελία ὅλων τῶν λοιπῶν ὀπισθαμβώνων. Ἡ ἀκόμη, ἂν θεωρηθοῦν οἱ εὐχὲς αὐτὲς κάπως μεταγενέστερες, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κατὰ παράδοσιν στάση τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ἀπαγγελία τῆς ὀπισθαμβώνου ἦταν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, οἱ νέες εὐχὲς κατὰ πλειοψηφίαν γραφόταν στὸν τύπο αὐτόν, δηλαδὴ ἀπευθυνόμενες πρὸς τὸν Χριστό. Ἔτσι, παρὰ τὶς ἐνδεχομένως θεολογικὲς μας ἐπιφυλάξεις, φαίνεται ὅτι αὕτη ἦταν ἡ κατὰ παράδοσιν στάση τοῦ ἱερέως μετὰ τὴν ἀλλαγὴ θέσεως τοῦ ἁμβωνος, ἢ πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαφοροποιεῖται ἡ ἀπάντηση στὸ δεύτερο ἐρώτημα. Τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» δὲν ἀπευθύνεται οὔτε πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν Χριστό. Ἐπομένως δὲν μπορούμε νὰ ἐπικαλεσθοῦμε, τρόπον τινά, δογματικοὺς λόγους γιὰ νὰ

Η ΑΚΟΣΜΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*

Ἑρμηνευτικὸ σχόλιο στὸ Ἰωάν. 1,10

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Π. Παπαθανασίου, θεολόγου

ΜΕΡΟΣ Β'

ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝ. 1,10 ΜΕ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σχολιάζοντας εὐρύτερα τὰ ἀνωτέρω βιβλικά δεδομένα γιὰ τὴν ἀκοσμία τοῦ κόσμου, ὅπως καταγράφονται στὸ Δ' Εὐαγγέλιο (1,10), καὶ συσχετίζοντάς τα μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, μπορούμε νὰ κάνουμε τὶς ἀκόλουθες διαπιστώσεις:

α. Τί ὀνομάζουμε ἀκοσμία τοῦ κόσμου; Γνωρίζουμε ὅτι ὁ ὅρος «κόσμος» ἀπαντᾷ στὴν Κ.Δ. μὲ διάφορες σημασίες, ὅπως αὐτὴ τοῦ σύμπαντος, τῆς ἀνθρωπότητας κ.ἄ. Ὡστόσο, ὡς τεχνικὸς ὅρος —κυρίως στὸ Ἰωάννειο εὐαγγέλιο καὶ συνδεόμενος συχνὰ μὲ τὸν ἐπιθετικὸ προσδιορι-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 300 τοῦ ὑπ' ἀρ. 19 τεύχους.

δικαιώσουμε τὴν ἀπαγγελία του πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς τὴν ἀγία δηλαδὴ τράπεζα. Χωρὶς δυνατότητα ἀντιλογίας εἶναι προτροπὴ πρὸς τὴν λατρεύουσα κοινότητα, πρὸς τὸν λαὸ πὺν εἶναι παρὼν κατὰ τὴν τέλεση τῆς θείας λειτουργίας, κάτι ἀνάλογο πρὸς τὸ «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους» ἢ «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν». Ἡ ἀπάντηση τοῦ λαοῦ «Ἄξιον καὶ δίκαιον» καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἱερατικῆς εὐχῆς, τῆς εὐχῆς τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς «Ἄξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν...» τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου ἢ «Ὁ ὦν... ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον...» δείχνουν ἀκριβῶς ὅτι ἡ ἑναρξη τῆς εὐχαριστηριακῆς εὐχῆς κατὰ τὰ πρότυπα ἄλλως τε τῆς Ἰουδαϊκῆς πράξεως, δομεῖται μὲ τὴν μορφή διαλόγου μετὰ τοῦ λειτουργοῦ καὶ λαοῦ. Κατὰ συνέπειαν, ἂν θέλαμε βάσει θεολογικῶν κριτηρίων νὰ προσδιορίσουμε τὴν θέση τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἀπαγγελίας τοῦ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅχι πρὸς τὴν ἀγία τράπεζα, ἀλλὰ πρὸς τὸν λαό. Ἔτσι μᾶλλον δικαιώνεται ἡ παραδοσιακὴ στάση, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι μετὰ ἀπὸ τὰ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», πὺν λέγεται πρὸς τὸν λαό, ἐπιστρέφοντας ὁ ἱερεὺς στὴν ἀγία τράπεζα, ὑποκλίνεται πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τοῦ τέμπλου, «κάνει σχῆμα» πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν συνήθη λειτουργικὴ ἐκφραση.

σμὸ «τοῦτος» — λαμβάνει τὴ σημασία τῆς «ἀνθρωπότητας πὺν ἐπιμένει στὴν ἀπιστία, πὺν ἀποκρούει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ προτιμᾷ ἀπὸ τὸ φῶς τὸ σκότος»⁵⁵, ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ θάνατο. Μὲ μιὰ φράση «ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται» (Α' Ἰωάν. 5,19)⁵⁶. Τὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο διαμορφούμενη δημιουργία τοῦ Θεοῦ ἀποκαλούμε «κόσμο» ἢ ἀκοσμία τοῦ κόσμου (ἀ-λογία τῆς ἀνθρωπότητας, ὁρμὴ πρὸς θάνατο)⁵⁷.

β. Ποιές οἱ ἐκφάνσεις τῆς ἀκοσμίας; Στὴν ἐποχὴ μας ἡ ἀκοσμία τοῦ κόσμου κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία της μὲ τὶς ποικίλες μορφές τοῦ κακοῦ, εἴτε σὲ προσωπικὸ εἴτε σὲ δημόσιο ἐπίπεδο. Πὺν συγκεκριμένα, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία αὐτὴ ἐμφανίζεται ὡς παντελὴς ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης, ἐμποροποίησης τῆς φιλίας, χρησιμοποίησης τῶν ἀνθρώπων, ἐπικράτηση τῆς ἠθικῆς τοῦ συμφέροντος, ἐμπαιγμὸς τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἐξευτελισμὸς τοῦ μεγάλου δώρου τῆς μητρότητας καὶ τῆς πατρότητας, διάλυση τῆς οἰκογένειας⁵⁸ κ.ἄ.

Σὲ εὐρύτερο συλλογικὸ ἐπίπεδο ἔχουμε —ἀνάμεσα στὰ ἄλλα— καὶ τὴν οἰκολογικὴ καταστροφὴ, τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀσφυκτικὴ ἔνταση ζωῆς στὶς σύγχρονες μεγαλοπόλεις, τὴν ἐπικίνδυνη αὔξηση τῆς κάθε εἵδους παρανομίας, τῶν αὐτοκτονιῶν καὶ τῶν ἐγκλημάτων, τὴν ὀλέθρια μεγάλη διάδοση τῶν ναρκωτικῶν, τὴν τρομοκρατία καὶ τὴν ἀναρχία, τοὺς πολέμους⁵⁹ κ.ἄ.

γ. Ποιὰ ἡ στάση μας πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκοσμία; Ἡ Ἐκκλησία, ἔχοντας γνώση γιὰ τὴν χωρὶς ὄντολογικὸ θεμέλιο καὶ νόημα ὑπαρξὴ «αὐτοῦ τοῦ κόσμου», συνιστᾷ στοὺς πιστοὺς τὴν ἀποφυγὴ τοῦ λέγοντας: «Ξενωθῶμεν τοῦ κόσμου, τὸν νοῦν εἰς οὐρανὸν μεταθέντες»⁶⁰, δηλαδὴ μὲ μιὰ ἔννοια πρωτίστως ποιοτικὴ καὶ ὄχι τοπικὴ νὰ ἀποξενωθοῦμε ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸ πρὸς τὸ Θεὸ κόσμο⁶¹. Κι ὁ ἱερεὺς Χρυσόστομος προτρέπει τοὺς πιστοὺς: «Ἀποστήσατε ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου, καὶ τῶν σαρκικῶν ἀπορρόξαστε πραγμάτων, καθόσον οἶόν τε. (...) Τὴν τούτου [τοῦ

Θεοῦ] βασιλείαν ἀγαπήσωμεν μόνην»⁶². Μὲ παρόμοιο τρόπο κι ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἐποχῆς μας Βιτκενστάιν τονίζει: «Τὸ νόημα τοῦ κόσμου πρέπει νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο. (...) μέσα στὸν κόσμο δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀξία —καὶ ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ εἶχε καμιὰ ἀξία... Πρέπει νὰ βρίσκεται [τὸ νόημα τοῦ κόσμου] ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο»⁶³. Ὅλες αὐτὲς οἱ προτροπὲς καὶ οἱ συστάσεις ὁμῶς, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ λιτὸ Ἰωάννειο λόγο «μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ»; (Α' Ἰωάν. 2,15).

δ. Πῶς παραστατικὰ ἡ «καλὴ λίαν» δημιουργία τοῦ Θεοῦ ἐγίνε «κόσμος»; Πῶς ὁ διάβολος «ἄρπαξε» τὸν κόσμο ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ; Ἄς θυμηθοῦμε τὴν εἰκόνα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ τὴν ἰστόρηση τοῦ κατὰ Ἰωάννη Εὐαγγελίου. Τὴ σκηνὴ τὴν καταγράφει μοναδικὰ ὁ ἀείμνητος Παῦλος Εὐδοκίμωφ: «Τὸ χέρι ποὺ ἀπλώνεται πρὸς τὸν Χριστὸ δὲν μένει ποτὲ ἄδειο. Τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο μᾶς δείχνει τὸν Ἰούδα νὰ ἀπλώνει τὸ χέρι. Βάζοντας σ' αὐτὸ ὁ Χριστὸς τὸν εὐχαριστιακὸ ἄρτο, ἀπευθύνει τὴν ἐσχατὴ ἐκκλησίαν στὸ Κακό, στὴν νύχτα, ὅταν αὐτὴ φθάσῃ στὸ κατάπυκνο σκοτάδι τῆς. Τὰ δάκτυλα τοῦ Ἰούδα σφίγγονται πάνω στὸ Ἐσφαγμένο Ἀρνίον. Ὁ Ἰούδας «εὐθέως ἐξηλθεν» ἦν δὲ νύξ». Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος θὰ εἰπῇ τοῦτον τὸν λόγο: «ἐκεῖνος ποὺ ἐξηλθε ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος νύχτα». Ἡ νύχτα τὸν δέχεται καὶ κρύβει τὸ τρομερὸ μυστικὸ τῆς κοινωνίας του μὲ τὸν Σατανᾶ. Ὁ Σατανᾶς εἶναι μέσα στὸν Ἰούδα. Ἀλλὰ ὁ Ἰούδας μεταφέρει στὸ χέρι του, ποὺ εἶναι τὸ χέρι τοῦ Σατανᾶ, ἓνα τρομερὸ μυστήριον. Ὁ ἄδης κρατεῖ μέσα στὸν κόλπο του αὐτὸ τὸ κομμάτι τοῦ ἄρτου» τεμάχιο τοῦ φωτός... ὅλοι εἶναι στὴν ἐξουσία τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τοῦτου»⁶⁴.

ε. Ποιοὶ ἀνήκουν σ' αὐτὸν τὸν «κόσμο»; «Οἱ τότε Ἰουδαῖοι παρουσιάζονται ὡς οἱ τυπικοὶ ἐκπρόσωποί του, ἀφοῦ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ Χριστό, δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ γι' αὐτόν, καὶ ἔτσι μένουν στὸ ψεῦδος καὶ στὸ θάνατο»⁶⁵. Ἐπίσης, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὀμιλία, τότε μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἀναφέρεται σ' αὐτὴν τὴν ἀκοσμία τοῦ κόσμου —ιδιαιτέρως κατὰ τὴ σημερινὴ ἐνοχλή— λέγοντας «ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς» (Ματθ. 7,13). Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ «πολλοί»⁶⁶; Δὲ χρειάζεται ἰδιαίτερη δυσκολία νὰ τοὺς διακρίνει κανεῖς. Μήπως δὲν

εἶναι κι ὅσοι σήμερα «δὲν πιστεύουν στὸ Θεό», ἢ ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψη ὅτι «δὲν ξέρουν ἂν ὑπάρχει Θεός», ἢ τέλος ὅτι «δὲν ξέρουν τί ὑπάρχει καὶ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει νὰ μάθουν» τὸ μόνο ποὺ τοὺς νοιάζει εἶναι ὅτι ὑπάρχει ἐδῶ καὶ τώρα...»⁶⁷; Κι ἀπ' τὴν ἄλλῃ πλευρᾶ, μήπως δὲν εἶναι, ὡς μὴ ὠφελε, κι «οἱ δοκοῦντες πεπιστευμένοι», κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ νομίζουν ὅτι πιστεύουν⁶⁸;

(Συνεχίζεται)

55. Ed. Lohse, Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης, μετάφρ. Σ. Ἀγουρίδη, στὴ σειρά: «Βασικὲς Ἀγιογραφικὲς Μελέτες, 2» (Ἀθήνα: Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν Ἀρτος Ζωῆς, 1980), σελ. 193.

56. Ὁ στίχος αὐτὸς ἐκφράζει «τὴν εὐαγγελικὴν σημασίαν τοῦ ὅρου «κόσμος»» σημειώνει ὁ πρωτοπρ. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός (Ἑνορία: Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν [Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1990], σελ. 103).

57. Πρόκειται γιὰ τὸν κόσμο ποὺ αὐτομηδενίζεται καὶ αὐτοκαταστρέφεται, διαλύει κάθε σύνδεσμο τοῦ κτιστοῦ μὲ τὸ ἄκτιστο, καὶ κάθε προοπτικὴ γιὰ θέωση. «Ἄν κατορθώσουμε νὰ μὴν καταστρέψουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὸν πλανήτη μας μέσα στὰ ἐπόμενα 100 χρόνια, τότε τὸ μέλλον θὰ εἶναι ἀγνώριστο μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα...» τονίζει ὁ μέγας κοσμολόγος καὶ «αστέρας τῆς Φυσικῆς» Στίβεν Χόκινγκ («Πάλι λάθος ἔκανες, Ἀλβέρτε!», στὴν ἐφημ. Τὸ Βῆμα [24.6.1998], σσ. Γ3-Γ4).

58. Βλ. Ὁ ἐν Χριστῷ ἀγώνας μέσα στὴν ἀποστασία τῆς ἐποχῆς μας (Ἅγιον Ὄρος: Ἱ. Μονὴ Ὁσίου Γρηγορίου, 1997), σελ. 25, ὅπου ἀναπτύσσονται ἐκτενῶς «τὰ ἀπατηλὰ πρόσωπα τοῦ κόσμου».

59. Βλ. Ὁ ἐν Χριστῷ ἀγώνας, σελ. 31.

60. Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, Ξ'. Ὁρολόγιον τὸ Μέγα, περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ Ἀκολουθίαν (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1974, 1995), σελ. 627. Βλ. ἐπίσης: Χαρίτωνος Στ. Μανταρᾶ (ἀρχμ.), «Ἐξέον τὸν ἰδόντες», στὸ περ. Ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ, ἔτος ΚΔ', ἀρ. φύλ. 207 (1997), σσ. 162-65.

61. Βλ. Ἀνδρέα Θεοδώρου, «Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε». Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος στὴν πίστη καὶ τὴν εὐσέβεια τῆς Ὁρθοδόξιας (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1993), σσ. 147-49.

62. Ἰωάν. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην, Ὀμιλία Η', α' Migne, P.G. τόμ. 59, στ. 68.

63. Χρήστου Γιανναρᾶ, «Μεταφυσικὴ ἀλογία τῆς πολιτικῆς», στὴν ἐφημ. Ἡ Καθημερινὴ τῆς Κυριακῆς (21.6.1998), σελ. 14.

64. Παῦλου Εὐδοκίμωφ, Ἡ Πάλη μὲ τὸν Θεόν, μετάφρ. Ἱ. Κ. Παπαδοπούλου, στὴ σειρά: «Θεολογικὰ Δοκίμια, 1» (Θεσσαλονίκη: Πατρ. Ἱδρ. Πατερικῶν Μελετῶν, [1970] 1991), σελ. 128-29.

65. Βλ. Ed. Lohse, Ἐπίτομη Θεολογία, σελ. 195-97.

66. «Δὲν τὸν ἀποτελοῦν μόνο οἱ ἄπιστοι καὶ ἄθεοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικὰ νεκροί, ἀπλῶς βαπτισμένοι Χριστιανοί. Αὐτοὶ διαμορφώνουν τὴ ζωὴ τους μὲ ἀπόλυτη προσαρμογὴ στὸ κοσμικὸ πνεῦμα καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν Ἑνορία - Ἐκκλησίαν, ἂν δὲν τὴν πολεμοῦν κιόλας» (π. Γ. Δ. Μεταλληνός, Ἑνορία, σελ. 103).

67. Ἡ φράση ἀνήκει, ὡς μὴ ὠφελε, στὸν «γκουρὸν» τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας, τὸ Νίκολα Νεγρεπόντε («Τὸ μέλλον; Μπορῶ νὰ τὸ ἐπινοήσω!», στὴν ἐφημ. Τὸ Βῆμα [14.6.1998], σελ. Γ7).

68. Ἰωάν. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην, Ὀμιλία Η', α' Migne, P.G. τόμ. 59, στ. 224.

Ἅγιος Νεομάρτυρας Γεώργιος ὁ Χιοπολίτης (18ος - 19ος αἰώνας)*

Τῆς κ. ΠΟΠΗΣ ΧΑΛΚΙΑ - ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Ὁ Παρασκευᾶς ὡστόσο, ὁ πατέρας τοῦ Γεώργιου, παρέμεινε στὴ Χίο· ὅπως διηγήθηκε ἀργότερα ὁ ἱερέας τῆς ἐνορίας τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγῆτριας, ὁ πατέρας ἀνησυχούσε πάντα γιὰ τὴν τύχη τοῦ παιδιοῦ του, ἔκλαιγε ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὸν Γεώργιο καὶ πουθενὰ δὲν εὑρίσκει ἡρεμία. Ἦταν ἄραγε καθαρὰ μόνο ἡ ἀνησυχία γιὰ τὸ παιδί του; Ἦταν οἱ τύψεις, ποὺ δὲν τὸν ἄφηναν νὰ ἡσυχάσει; Τύψεις ἀνελέητες, γιατί, ποιὸς ξέρεי ἀπὸ τὸ βάρος ποιῶν πιέσεων ἄφησε τόσο μικρὸ παιδί νὰ φύγει ἀπὸ κοντά του; Μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ πνευματικοῦ του μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ ὁ Παρασκευᾶς πῆγε στὶς Κυδωνιές· διαισθανόμενος κίνδυνο προσπάθησε νὰ βάλει τὸν Γεώργιο σὲ ἓνα ρώσικο καΐκι καὶ νὰ τὸν διώξει σὲ μέρη μακρινά. Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος δὲν ὑπάκουσε, γιατί πίστευε ὅτι δὲν διέτρεχε πλέον κανένα κίνδυνο, ἀφοῦ κανένας δὲν τὸν γνώριζε ἐκεῖ καὶ κανένας δὲν ἔξερε τίποτε γι' αὐτόν.

Στὶς Κυδωνιές πρόκοψε πολὺ. Ἀγόρασε καλὰ ροῦχα γιὰ τὶς γιορτινὲς ἡμέρες, ποὺ τὰ παρήγγειλε στὸν καλύτερο ἀμπατζὶ (ράφτη γιὰ βράκες) μὲ μεταξωτὸ τριχίλι, καλτοδοτέτες ἀπὸ μπρισιμί καὶ σμαλτωμένη ἀσημένια ταμπακιέρα. Μὲ τὴ συμπεριφορὰ του, ποὺ ἦταν γεμάτη σύνεση καὶ φρονιμάδα, ἀπέκτησε πολλοὺς φίλους. Ἀπὸ τὸ στόμα του δὲν ἔβγαινε ἄσχημος λόγος γιὰ κανένα. Ὅλοι στὶς Κυδωνιὲς τὸν ἀγαποῦσαν. Σὲ ἡλικία εἰκοσι δύο ἐτῶν ἀρραβωνιάσθηκε. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς κοπέλας ἔμαθαν τὸ φοβερὸ μυστικὸ τοῦ νέου ἀπὸ τὴν ἡλικιωμένη παραμάννα, ποὺ τὸν ἐξυπηρετοῦσε καὶ στὴν ὁποία ὁ ἴδιος τὸ εἶχε ἐξομολογηθεῖ. Ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπηρέασε τὸ γεγονὸς τῆς ἐξώμοσής του, γιατί ὁ Γεώργιος εἶχε πολλὰ προτερήματα. Ἐτοιμάζονταν γιὰ γάμο, ὅταν ἓνας ἀδελφὸς τῆς κόρης θύμωσε, ἐπειδὴ ὁ Γεώργιος τοῦ ζήτησε νὰ ἐπιστρέψει τὰ δανεικὰ χρήματα, ποὺ τοῦ εἶχε δώσει καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ, τὸν πρόδωσε στὸν ἀγὰ τοῦ τόπου, ὅτι ἦταν Τούρκος καὶ ὅτι ἀλλαξοπίστησε.

Οἱ φίλοι τοῦ Γεώργιου, ποὺ τὸ ἔμαθαν, τὸν εἰδοποίησαν ἀμέσως· τὸν συμβούλεψαν μάλιστα καὶ τὸν παρακίνησαν νὰ φύγει τὸ γρηγορότερο δυνα-

τὸν ἀπὸ τὶς Κυδωνιὲς ἢ τουλάχιστον νὰ κρυφτεῖ. Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος οὔτε ἔφυγε οὔτε κρύφτηκε, ἐνῶ συγχρόνως ὁ Τούρκος διοικητὴς ἔβγαλε «φειψά», δηλαδὴ ἀπόφαση, μὲ τὴν ὁποία διέταξε τὴ σύλληψη καὶ φυλάκισή του. Ὁ νέος παραδόθηκε μόνος του, μὲ τὴ θέλησή του, στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ὅταν τοὺς εἶδε νὰ πλησιάζουν, ἴσως ἐπιζητώντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐξιλέωση (Γεραζούνη Χριστοφ., ὁ.π., σελ. 100).

Κατὰ τὸν Φῶτη Κόντογλου (Κιβωτὸς 1953, σελ. 421) «ἀφοῦ νίφθηκε καὶ μπαρμπερίσθηκε, γονάτισε ἀπάνω στὰ παλιὰ σανίδια καὶ ἔκανε τὸ σταυρὸ του... ἔχωσε μέσα στὸν κόρφο του ἓνα φυλακτὸ ἀπὸ τίμιο ξύλο... τράβηξε ὁλόισια στὸ Κονάκι (διοικητήριο) καὶ παρουσιάσθηκε στὸν ἀγὰ λέγοντάς του ποιὸς εἶναι».

Στὶς 8 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1807 παραδόθηκε μόνος του στὰ χέρια τῶν ἀλλοθρήσκων, οἱ ὁποῖοι σὰν κατάδικο καὶ σιδηροδέσμιο τὸν ἔριξαν στὴ φυλακή. Καὶ ὅταν τὴν ἐπόμενη τὸν ὀδήγησαν στὸ κριτήριο, παρὰ τὶς πιέσεις, τὶς ὑποσχέσεις καὶ τὶς ἀπειλὲς ὁ Γεώργιος ὁμολόγησε μὲ θάρρος τὴν πίστη του στὸν Χριστὸ καὶ πρόσθεσε, ὅτι ἦταν ἔτοιμος νὰ πεθάνει γιὰ τὸν Θεό του· ἡ γνώμη του ἦταν ὅτι ποτὲ δὲν ἀλλαξοπίστησε, ἀλλὰ πάντα ἦταν χριστιανὸς καὶ πάντα ζοῦσε καὶ συμπεριφερόταν χριστιανικά· τὸ ὄνομά του ἦταν Γεώργιος. Γεώργιο τὸν βάπτισαν, σὲ αὐτὸ ἀκούει καὶ μὲ αὐτὸ θὰ πεθάνει. Καὶ δὲ συγκινήθηκε οὔτε μὲ τὶς ὑποσχέσεις τῶν Ἀγαρηνῶν, ἀλλὰ οὔτε καὶ μὲ τὴν διὰ θανάτου ἀπειλὴ φοβήθηκε, ἀφοῦ «ἡ χριστιανοσύνη δὲν ξεκληρίζεται» εἶπε, «μηδὲ μὲ τὸ σπαθί, μηδὲ μὲ τὴν κρεμάλα, μηδὲ μὲ τίποτα, γιατί εἶναι ἡ γωνιακὴ πέτρα τοῦ κόσμου» (Κόντογλου Φ., ὁ.π., σελ. 422).

Στὴ φυλακὴ ὁ Γεώργιος ἔμεινε δέκα ἑπτὰ ἡμέρες, στὴν διάρκεια τῶν ὁποίων ὑπέμεινε πολλὰ βασανιστήρια, ξυλοδαρμούς καὶ μαστιγώσεις μὲ βούνευρο. Καὶ ἐνῶ ὁ Γεώργιος χαιρόταν καὶ πνευματικὰ εὐφραινόταν, γιατί ἔπασχε γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιατί τὸ μαρτύριο αὐτὸ ἦταν ἡ ἐξιλέωση στὴν ἐξώμοσή του, ὁ εὐσεβὴς λαὸς τῆς πόλης μὲ θερμὰ δάκρυα προσευχόταν στὸν Θεὸ νὰ τὸν δυναμώσει καὶ νὰ τὸν ἐνισχύσει, ὥστε νὰ τελειώσει τὸν δρόμο τοῦ μαρτυρίου. Οἱ χριστιανοὶ τῆς πόλης

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 301 τοῦ ὑπ' ἀρ. 19 τεύχους.

τοῦ συμπαραστέκονταν καὶ τὸν παρηγοροῦσαν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο μποροῦσαν. Εὐτυχῶς ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες, πιθανὸν ἀπὸ θεῖα οἰκονομία, στὴ φυλακὴ βρισκόταν ἐγκλειστος ἓνας ντόπιος χριστιανός, ποὺ ὑπῆρξε «καλὴ συνοδεία τοῦ μάρτυρα» καὶ τὸν στήριζε καὶ στίς ἀπειλὲς καὶ στὰ ἀνελέητα βασανιστήρια τῶν ἀλλόθρησκων.

Στὶς 24 Νοεμβρίου βγῆκε ἡ ἀπόφαση νὰ θανατωθεῖ ὁ Γεώργιος μὲ ἀποκεφαλισμό. Ὁλὴ ἡ πολιτεία τότε ἔπese σὲ θλίψη. «Κεῖνες τὶς μέρες δὲν ἀκούσθηκε μὴδὲ τραγοῦδι λαλούμενο. Οἱ μικροχριστιανοὶ εἶχανε παρατημένα τὰ γένια τους καὶ πολλοὶ βάλανε μαῦρα πουκάμισα» (Κόντογλου Φ., ὁ.π., σελ. 423). Ὁ Γεώργιος μῆνυσε στοὺς χριστιανούς νὰ μὴν τὸν ἀφήσουν ἀκοινώνητο· ἓνας παπὰς καμώθηκε, ὅτι μάλωσε μὲ ἓνα χριστιανὸ καὶ φυλακίσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Στὸν φυλακισμένο ἱερέα ὁ μάρτυρας ἐξομολογήθηκε καὶ κοινώνησε τῶν Ἀχράντων τοῦ Θεοῦ Μυστηρίων. Μὲ τὴ Θεία Κοινωνία ἦλθε ἡ Θεία Χάρις μέσα του· ὁ νοῦς του ἡσύχασε, ἡ καρδιά του εἰρῆνευσε, οἱ σατανικοὶ διαλογισμοὶ ἔφυγαν· ἐκεῖνο τὸ βράδυ κοιμήθηκε ἥρεμος καὶ ἀτάραχος.

Τὴν τελευταία νύκτα πρὸ τοῦ μαρτυρίου του ὅλοι οἱ χριστιανοί, δάσκαλοι, ἱερεῖς καὶ πλήθη πιστῶν ἔμειναν στὸ ναὸ καὶ ἔψαλλαν στὸν Θεὸ ὁλονύκτια ἀγρυπνία γιὰ ἐνίσχυση τοῦ μάρτυρα, ἐνῶ κόσμος πολὺς ἀκόμη εἶχε συγκεντρωθεῖ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς πόλης, γιατί, «Ποιός ἡδύνατο τὴν νύκτα ἐκεῖνη νὰ ἡσυχάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του;». Ἐτσι ἄλλοι εἶχαν μαζευτεῖ στὴν ἀγορά, ἄλλοι ἔξω ἀπὸ τὸ κριτήριο καὶ ἄλλοι ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Ὅσο ἡ νύκτα προχωροῦσε, τόσο περισσότερο πλήθος συγκεντρωνόταν ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ περιμένε μὲ ὑπομονὴ νὰ ὑμνήσῃ καὶ πάλι, μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Γεωργίου, τὴ δύναμη τοῦ Σωτῆρα Χριστοῦ. Τὸ μεγάλο σὲ ὄγκο, συγκεντρωμένο πλήθος τῶν πιστῶν ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακὴ ἀνησύχησε τοὺς χριστιανούς γιὰ πιθανὴ ἐναντίον τους ἐπίθεση. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι θορυβήθηκαν μὲ τόσο κόσμο· γι' αὐτὸ ἔστειλαν δύο «ξεσπαθωμένους» νὰ τοὺς διασκορπίσουν καὶ ὁράδιασαν γύρω ἀπὸ τὴ φυλακὴ «καμμιὰ πενηνταριά μπαμπιμποζούκιδες (φρουρούς)». «Στὸ παζάρι φυλάγανε ἄλλα ἐκατὸ ζεῖμπέκια, ἀρματωμένα ἴσαμε τὰ δόντια» (Κιβωτὸς ὁ.π., σελ. 421). Καὶ στὸν στρατῶνα εἶχανε κατεβάσει ἀπὸ τὴν Πέργαμο στρατιῶτες γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Τέλος, ἔφτασε ὁ ἀγῶς καὶ μὲ τὴ δωδεκάδα του καὶ κάθησε στὴ θέση του. Πέντε - ἕξι σκλάβοι βαστούσαν ἀπὸ ἓνα φανάρι καὶ ὁ τόπος ἔφεγγε σὰν ἡμέρα.

Μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀγῶ καὶ τῶν φρουρῶν τοῦ πανικὸς ἐπικράτησε μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν τούρκων, ποὺ φοβισμένοι τράπηκαν σὲ φυγὴ· τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὸ συγκεντρωμένο ἔξω ἀπὸ τὴν ἀγορὰ πλήθος. Ὅσο πλησίαζε ἡ ὥρα, ἡ ἀγωνία κορυφωνόταν, ὥσπου ἓνα σούσουρο ἀκούσθηκε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς φυλακῆς. «Τὸν φέρουνε, τὸν φέρουνε τρεῖς ἀρματωμένοι». Ἀνάμεσά τους, κατὰ διαταγὴ τοῦ ἀγῶ καὶ ἓνας χριστιανός, ποὺ ὀδηγοῦσαν τὸν Γεώργιο στὸν τόπο τῆς κατεδίκης. Ὁ χριστιανὸς μάλιστα, λέγεται, ὅτι πρότεινε στὸν μάρτυρα, ποιὸς ξέρει ἄραγε ἀπὸ ποιὸ κίνητρο, νὰ πάρει τὴ θέση του καὶ νὰ πεθάνει ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Γεώργιος ὁμως συνέχισε τὸ δρόμο του, προσευχόμενος, «Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν».

Καὶ περπατοῦσε ἀνάμεσα στοὺς φρουροὺς του, ἥρεμος, ντυμένος στὰ ὀλόλευκα, καθαρὸς, ξυπόλυτος, ξεσκούφωτος μὲ μάτια «γελαζούμενα» καὶ τὸ μαῦρο μουστάκι στριμμένο· περπατοῦσε περήφανα μὲ τὸ κεφάλι ψηλά, τὸ στήθος φουσκωμένο καὶ τὰ χέρια δεμένα πίσω. Μπροστὰ του ἓνα φανάρι ἔφεγγε τὸ δρόμο τοῦ μαρτυρίου. Στὴν πορεία, ὅσους χριστιανούς συναντοῦσε, τοὺς ζητοῦσε νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ τοὺς παρακαλοῦσε νὰ προσευχηθοῦν στὸν Θεὸ γιὰ κείνον.

Πλησίαζε στὸν τόπο ἐκτέλεσης, ὅταν τὸν σταμάτησαν μπροστὰ στὸν κριτὴ. Ὁ ἀγῶ κάτι προσπάθησε νὰ πεῖ, ἀλλὰ ὁ μάρτυρας ἔτρεξε πρὸς τὴν πλάκα, ποὺ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ εἶχαν μεταφέρει, γονάτισε ἐπάνω καὶ ἔσκυψε, χωρὶς διαταγὴ, τὸ κεφάλι. Μὲ τὸ «Ἀφερίμι Γιώργη», ποὺ φώναξε κάποιος χριστιανός, ἓνας στρατιώτης τοῦ κατέβασε μιὰ «καμουτσιὰ κατὰμουτρα καὶ τὸν πήρανε τὰ αἶματα», ἐνῶ ὁ τζελάτης, ἓνας ἀτσίγγανος ἀπὸ τὴν Προύσσα, ὁ Χασάν, ἀκόνιζε τὸ μαχαίρι του κάμποσην ὥρα πρὸς ἐκφοβισμό. Ἐπειτα στάθηκε μπροστὰ του, κρατώντας στὰ δόντια του ἓνα γυμνὸ «χαντζάρι παραπάνω ἀπὸ μισὴ ὀργυιὰ» καὶ στὰ χέρια του ἓνα τουφέκι, σηκωμένο καὶ ἔτοιμο γιὰ δράση· τὴν τελευταία ἀκριβῶς αὕτη στιγμή ξαναρῶτησε τὸν μάρτυρα, ἂν μετάνοιωσε γιὰ νὰ τοῦ χαρισθεῖ ἡ ζωή.

(Συνεχίζεται)

